

**PANGANGGENING MAKSIM KECOCOKAN WONTEN NOVEL
LINTANG ANGGITANIPUN ARDINI PANGASTUTI**

SKRIPSI

Dipunaturaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Minangka Jejangkeping Pandadaran

Anggayuh Gelar Sarjana Pendidikan

Dening :

Dini Ambarini

NIM 10205244066

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA**

2014

PASARUJUKAN

*Skripsi kanthi irah-irahan Panganggening Maksim Kecocokan Wonten Novel
Lintang Anggitanipun Ardini Pangastuti menika sampun dipunuji awit sampun
pikantuk pasarujukan dening pembimbing*

Yogyakarta, 15 April 2014

Pembimbing

Drs. Mulyana, M. Hum

NIP 19661003 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan Panganggening Maksim Kecocokan Wonten Novel Lintang Anggitanipun Ardini Pangastuti menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging Dewan Penguji nalika tanggal 2 Mei 2014 saha dipunwedharaken lulus.

DEWAN PENGUJI

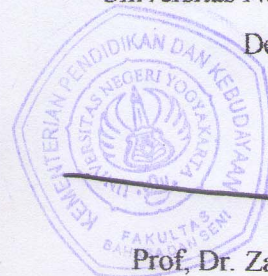
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M. Hum.	Ketua Penguji		16-05-2014
Sri Hertanti Wulan, M. Hum.	Sekretaris Penguji		16-05-2014
Drs. Hardiyanto, M. Hum.	Penguji I		16-05-2014
Drs. Mulyana, M. Hum.	Penguji II		16-05-2014

Yogyakarta, 16 Mei 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula

Nama : **Dini Ambarini**

NIM : 10205244066

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

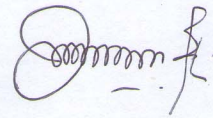
Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika, ingkang damel kula piyambak. Ingkang kula mangertos, *karya ilmiah* menika boten dipunuji kangge pikantuk gelar *sarjana pendidikan* wonten *Perguruan Tinggi* sanesipun, saha ingkang kula mangertosi ugi, wosipun *karya ilmiah* menika boten dipunserat dening tiyang sanes, kajawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet minangka acuan kanthi adhedhasar tata cara saha *etika* nyerat *karya ilmiah* ingkang umum lan dipunserat wonten kapustakan.

Wedharan menika dipunserat kanthi saestu. Menawi samangke wonten kasunyatanipun wedharan menika boten leres, sedayanipun dados tanggel jawab kula pribadi.

Yogyakarta, 15 April 2014

Panyerat,

Dini Ambarini

SESANTI

Tlatèn, titèn, opèn

PISUNGSUNG

Linambaran raos syukur dhumateng ngarsanipun Gusti Allah SWT, *skripsi*
menika kapisungsungaken dhateng tiyang sepuh kula kekalih, Bapak Suyudna
saha Ibu Eny Budiyanti, ingkang tansah paring panyengkuyung, donga pangestu
saha sih katresnan.

Kulawarga ingkang dereng kasebut setunggal-setunggal, ingkang sampun paring
panyengkuyung saha donga.

PRAWACANA

Puji sukur, panyerat aturaken dhumateng Allah SWT ingkang tansah paring kasarasan, rahmat saha hidayahipun, satemah panyerat saged ngrampungaken *skripsi* kanthi irah-irahan “Panganggening *Maksim Kecocokan* Wonten Novel Lintang Anggitanipun Ardini Pangastuti”. *Skripsi* menika dipundamel kangge njangkepi sarat nggayuh gelar sarjana pendidikan.

Panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng sedaya pihak ingkang sampun paring pambiyantu saha panyengkuyungipun, awit saking purwaka dumugi paripurnaning *skripsi* menika. Kanthi raos ingkang tulus, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng :

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M. Pd. MA, minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring idin kangge nglampahi panaliten menika;
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat *skripsi* menika;
3. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum, minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring idin kangge nglampahi panaliten menika;
4. Bapak Drs. Mulyana, M. Hum minangka dosen *pembimbing skripsi* ingkang sampun paring panjurung, pamrayogi, panyaruwe saha bimbingan kanthi sabar sadangunipun kula nyerat *skripsi*, satemah *skripsi* menika saged paripurna kanthi sae;
5. Ibu Nurhidayati, M. Hum minangka dosen *Pembimbing Akademik* ingkang sampun paring *bimbingan, motivasi* saha panjurungipun sadangunipun kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta;
6. Bapak saha Ibu dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah awit sedaya ngelmu ingkang mumpangati sanget kangge kula;

7. Staf karyawan Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah awit sedaya pambiyantunipun;
8. Dewan penguji Tugas Akhir Skripsi ingkang sampun paring pambiji saha pamrayoginipun;
9. Tiyang sepuh kula, Bapak Suyudna saha Ibu Eny Budiyaniti awit saking pandonganipun;
10. Kanca-kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah 2010 mliginipun kelas H, sarta sedaya pihak ingkang sampun paring panjurungipun saha pandonganipun dhateng panyerat, satemah *skripsi* menika saged paripurna kanthi sae.

Skripsi menika anggenipun damel dereng kawastanan sae, menapa malih sampurna. Pramila saking menika, sedaya pamrayogi saha panyaruwe saking sedayanipun tansah katampi kanthi sukaning manah. Mugi-mugi *skripsi* menika saged murakabi tumrap kita sedaya.

Yogyakarta, 15 April 2014

Panyerat,

Dini Ambarini

WOSING ISI

IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PENGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACA	vii
WOSING ISI	ix
DAFTAR TABEL	xii
DAFTAR LAMPIRAN	xiii
SARINING PANALITEN	xiv
DAFTAR SINGKATAN	xv
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prekawis	6
C. Watesaning Perkawis	6
D. Wosing Prekawis	7
E. Ancasing Panaliten	7
F. Paedahing Panaliten	7
G. Pangertosan	8
 BAB II GEGARAN TEORI	 9
A. <i>Deskripsi Teori</i>	9
1. <i>Pangertosan Pragmatik</i>	9
2. <i>Konteks</i>	12
3. <i>Prinsip Kesopanan ing Wicantenan</i>	15
4. <i>Ukuran Kesantunan</i>	18

5. Pangertosan <i>Maksim</i>	19
6. <i>Maksim Kecocokan</i> saha <i>Penyimpangan Maksim Kecocokan</i> ...	20
7. Ginanipun Basa	25
B. Nalaring Pikir	27
C. Panaliten Ingkang Jumbuh	28
BAB III CARA PANALITEN	30
A. Jinising Panaliten	29
B. <i>Data</i> saha Sumbering <i>Data</i>	31
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	31
D. Pirantos Panaliten	32
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	33
F. Caranipun Ngesahaken <i>Data</i>	34
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	35
A. Asiling Panaliten	35
B. Pirembagan	41
a) Panganggening <i>Maksim Kecocokan</i>	42
1) <i>Fungsi Emotif</i>	43
2) <i>Fungsi Direktif</i>	46
3) <i>Fungsi Interpersonal</i>	49
4) <i>Fungsi Representasional</i>	53
5) <i>Fungsi Metalingual</i>	55
6) <i>Fungsi Imajinatif</i>	57
b) Penyimpanganipun <i>Maksim Kecocokan</i>	58
1) <i>Fungsi Emotif</i>	59
2) <i>Fungsi Direktif</i>	63
3) <i>Fungsi Interpersonal</i>	66
4) <i>Fungsi Representasional</i>	69
5) <i>Fungsi Imajinatif</i>	72

BAB V PANUTUP	75
A. Dudutan	75
B. <i>Implikasi</i>	76
C. Pamrayogi	77
KAPUSTAKAN	78
LAMPIRAN	80

DAFTAR TABEL

Tabel 1: Panganggening *Maksim Kecocokan* wonten Novel Lintang
Anggitanipun Ardini Pangastuti

Tabel 2: *Penyimpangan Maksim Kecocokan* wonten Novel Lintang
Anggitanipun Ardini Pangastuti

DAFTAR LAMPIRAN

- Lampiran 1* *Tabel Panganggening saha Penyimpangan Maksim Kecocokan*
 Wonten Novel Lintang Anggitanipun Ardini Pangastuti
- Lampiran 2* *Sinopsis Novel Lintang*

**PANGANGGENING MAKSIM KECOCOKAN WONTEN NOVEL
LINTANG ANGGITANIPUN ARDINI PANGASTUTI**

Dening:
Dini Ambarini
NIM 10205244066

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten, inggih menika ngandharaken panganggening kaliyan *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel *Lintang* saha ngandharaken menapa ginanipun panganggening kaliyan *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel *Lintang*.

Panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif*. *Data* ing panaliten menika wujudipun pacelathon ingkang dipunlesanaken dening para paraga. Sumber datanipun inggih menika novel *Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti*. Caranipun ngempalaken *data* inggih menika kanthi cara maos saha nyerat. Pirantos panalitenipun inggih menika kertu *data*. *Data* dipunanalisis ngginakaken *analisis deskriptif* ingkang *objektif* saha menapa wontenipun. Caranipun manggihaken *validitas* ngginakaken *validitas semantis* saha pamanggihipun para ahli. Wondene *reliabilitas data* ngginakaken *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten inggih menika kapanggihaken wicantenan ingkang ngginakaken *maksim kecocokan* saha nyebal saking *maksim kecocokan*. Pacelathon ingkang kalebet ngginakaken *maksim kecocokan* menika pacelathon ingkang sampun manggihaken setunggal pasarujukan antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tutur*ipun. Wosipun wicantenan ingkang ngginakaken *maksim kecocokan* inggih menika *lawan tutur* sarujuk nindakaken menapa dhawuhipun *penutur*. Pacelathon ingkang kalebet *penyimpangan maksim kecocokan* menika pacelathon ingkang boten manggihaken setunggal pasarujukan antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tutur*ipun. Wosipun wicantenan ingkang kalebet *penyimpangan maksim kecocokan* inggih menika *lawan tutur* boten sarujuk nindakaken menapa dhawuhipun *penutur*. Ginanipun basa saking panganggening *maksim kecocokan* menapadene *penyimpangan maksim kecocokan* inggih menika *fungsi emotif, direktif, interpersonal, representasional, metalingual* saha *imajinatif*. Pacelathon ingkang sampun manggihaken pasarujukan menika dipunsebut santun, wondene pacelathon ingkang boten manggihaken setunggal pasarujukan menika dipunsebut kirang santun.

DAFTAR SINGKATAN

BB	: BASA-BASI
BN	: BINGUNG
DIR	: DIREKTIF
EMT	: EMOTIF
IMJ	: IMAJINATIF
INT	: INTERPERSONAL
MET	: METALINGUAL
MK	: PANGANGGENING <i>MAKSIM KECOCOKAN</i>
ND	: NDHAWUHI MITRA TUTUR
NY	: NGYAKINAKEN MITRA TUTUR
PD	: PERKAWIS PRIBADHI
PMK	: <i>PENYIMPANGAN MAKSIM KECOCOKAN</i>
PP	: PARING PAMRAYOGI MITRA TUTUR
PY	: PERKAWIS PAKARYAN
REP	: REPRESENTASIONAL

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa minangka sarana *komunikasi* tumrap pagesangan manungsa. Basa saged awujud lisan/ langsung saha seratan/ boten langsung. Basa seratan saged awujud karya sastra prosa kados cerkak, dongeng, carios rakyat saha novel. Novel minangka asiling sastra manungsa ugi asiling budaya. Pramila wosipun ngewrat kaendahan ingkang inggil. Pagesangan sosial masarakat ingkang saged dipunandharaken lumantar tetembungan, *frasa*, *klausa*, *ukara*, *paragraf* salajengipun dados satunggal wacana ingkang jangkep. Panyerat, anggenipun nganggit menika adhedhasar manah saha pamikiran ingkang sae. Satemah novel ugi saged dipunsebut *ekspresi* manah panyeratipun minangka satunggal wujud *komunikasi* boten langsung antawisipun panyerat dhateng pamaosipun.

Proses *komunikasi* saged kalampahan kanthi leres bilih basa ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan kahananipun *penutur*. Perangan-perangan ingkang mangaribawani inggih menika *faktor-faktor kebahasaan (linguistik)* saha *faktor-faktor nonlinguistik* inggih menika *konteks* tuturipun. Satemah antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tutur* kedah nggadhahi *persepsi* ingkang sami tumrap tuturanipun, supados menapa ingkang dipunkajengaken wonten ing wicantenan saged dipunmangertosi kekalihipun. Satunggal ngelmu ingkang naliti basa saha konteksipun inggih menika *pragmatik*. *Pragmatik* inggih menika ngelmu ingkang naliti basa supados saged dipunpangguhaken menapa wosipun kanthi nggatosaken konteksipun supados saged dipunmangertosi *lawan* tuturipun (Leech, 1983: 3). Ngelmu basa ingkang naliti panganggening basa manungsa ingkang dhasaripun saking *konteks* ingkang

dipunginakaken basa kasebut. Satemah *pragmatik* minangka *studi* basa ingkang *mendasarkan pijakan* analisisipun ngginakaken *konteks*.

Supados menapa ingkang dipunandharaken *penutur* saged katampi kanthi sae menapa wosipun dening *lawan* tuturipun, pramila kedah nggatosaken prinsip-prinsipipun. Salah satunggal panaliten *pragmatik* inggih ngengingi *prinsip* kala wau inggih menika *prinsip kesopanan*. Wondene *prinsip kesopanan* kaperang dados 6 *maksim* inggih menika: (1) *Maksim Kebijaksanaan*, (2) *Maksim Kedermawanan*, (3) *Maksim Penghargaan*, (4) *Maksim Kesederhanaan*, (5) *Maksim Kecocokan*, saha (6) *Maksim Simpati* (Rahardi, 2005: 59). Wicantenan saged kalampahan kanthi *efektif* saha dipunsebut santun bilih *maksim-maksim* menika saged dipuntrapaken ing pirembagan.

Maksim Kebijaksanaan inggih menika *maksim* ingkang prinsipipun ngirangi bathinipun kiyambak lajeng nambahi bathinipun tiyang sanes. *Maksim Kedermawanan* inggih menika *maksim* ingkang prinsipipun supados suka hormat kaliyan priyantun sanes sawontening wicantenan. *Maksim Penghargaan* inggih menika *maksim* supados anggenipun wicantenan boten ngrendahaken tiyang sanes. *Maksim Kesederhanaan* inggih menika *maksim* supados saged paring pamuji kaliyan tiyang sanes wonten ing wicantenan. *Maksim Kecocokan* inggih menika *maksim* supados penutur kaliyan lawan tutur saged manggihaken kecocokan ing wicantenan. *Maksim Simpati* inggih menika *maksim* supados peserta tutur paring raos simpati kaliyan lawan tutur ing wicantenan (Rahardi, 2005: 60-65). Awit saking 6 *maksim* kasebut, *maksim kecocokan* ingkang dipunpilih ing panaliten menika amargi langkung trep kaliyan wosipun carios ing novel.

Maksim inggih menika pranatan *tuturan* dening sedaya *penutur* wonten ing proses *tuturan* ingkang limrah. Tuturan ingkang kedah nggatosaken *prinsip* menika boten anamung kadadosan saking *komunikasi* lisan kemawon ananging ugi saking

komunikasi ingkang sinerat, tuladhanipun karya sastra. Satunggal wujud karya sastra sinerat inggih menika novel Jawa. Novel Jawa minangka satunggal karya ingkang taksih kajagi saha lestantun amrih wosipun nggadhahi *nilai luhur* ingkang mumpangati dening pagesangan jaman samenika. *Maksim* menika saged dipunpanggihi lumantar *konteks* tuturanipun wonten ing *struktur* ukaranipun. Saged dipuntingali ugi saking jinis tetembungan ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken satunggal raos tumrap *lawan* tuturipun.

Novel ingkang irah-irahanipun ‘Lintang’ kalebet novel Jawa, novel ingkang basanipun ngginakaken basa Jawa. Novel ‘Lintang’ menika anggitanipun Ardini Pangastuti, *sastrawati* ingkang kalebet *produktif* saha prigel. Awit saking karya sastra ingkang sampun dipunaslilaken sanesipun kadosta: (1) Aku Pasrah, (2) Pralambang, (3) Rembulan Wungu (cerbung), (4) Nalika Prau Gonjing, saha (5) Srengenge Durung Angslup. Novel Lintang menika dipunterbitaken dening Yayasan Adhigama taun 1997.

Panaliten ngengingi *maksim* badhe dipuntrapaken ing novel ingkang irah-irahanipun ‘Lintang’ menika. Ananging boten sedaya *maksim* ingkang dipunginakaken ananging satunggal *maksim* inggih menika *maksim kecocokan*. Wicantenan antawisipun tokoh utama kaliyan tokoh sanesipun wonten ing pacelathon salebeting novel menika boten saged uwal saking panganggening *maksim kecocokan* utawa panyimpanganipun saking *maksim kecocokan* kasebut.

Novel Lintang kathah ngginakaken *maksim kecocokan* amargi kalebet novel *romantis* ingkang nyarisosaken babagan katresnan. Kajawi menika, kapilihipun novel Lintang minangka obyek panaliten awit saking basanipun ngoko ananging gampil dipunmangertosi. Novel Lintang ngandharaken saha ngudarasa tumrap sawijining

wanita. Ardini Pangastuti nggadhahi pamikiran ngengingi kaum wanita ingkang asring kirang nggadhahi lelimbangan nemtokaken *karir* gesangipun. Pramila boten sedaya wicantenan salebeting novel menika ingkang ngginakaken *maksim kecocokan* utawi *taat asas kecocokan* ananging saged nyimpang saking prinsipipun ingkang dipunsebut *penyimpangan maksim kecocokan*.

Panaliten ngengingi *maksim kecocokan* menika wigatos dipuntindakaken amargi taksih kirangipun panaliti ingkang naliti perkawis menika. Kajawi menika kathah panaliti ingkang kirang *spesifik* naliti satunggal *maksim* kemawon inggih menika ngengingi *maksim kecocokan* saha *penyimpanganipun*. *Maksim kecocokan* menika gayutanipun kaliyan raos saha patrapipun panutur supados saged nglampahi satunggal *kecocokan* tumrap lawan tuturipun. Kanthi ancas suka pakurmatan dening mitra tuturipun, inggih supados manggihi satunggal *permufakatan* lumantar tetembungan saha patrapipun *penutur* dhumateng lawan tutur. Bilih *tuturan* ingkang kalampahan boten jumbuh utawi boten manggihi satunggal *kecocokan*, menika minangka satunggal *gejala* wujud *penyimpangan maksim kecocokan*.

Panganggening *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan* saking novel Lintang saged dipuntingali tuladha wonten ngandhap menika:

Tuladha 1:

Om Ndaru : “Tenan Gilar, om seneng yen kowe gelem manggon kene.”
Gilar : “Inggih , Om”

Tuladha 2:

Pras : “Hai manis, kok bengong. Mikir aku, ya?”
Nur Endah : “Ngaca dhisik, Pras. Tampang kaya kowe kuwi mosok mbelu etungan. Kurang komersiil.”

Saking tuladha 1 wonten nginggil katingal *taat asas* saking *maksim kecocokan*. Kabukti saking wangsulanipun Gilar “**Nggih**” saking panyuwunipun Om Ndaru bilih “**...om seneng yen kowe gelem manggon kene.**” Wangsulanipun

menika nedahaken bilih Gilar boten nulak panyuwunipun Om-ipun. Kekalihipun sampun manggihi satunggal *kecocokan*. Kanthi menika, satunggal *permufakatan* sampun kalampahan saking menapa panyuwunipun tiyang ingkang paring prentah dipunsarujuki dening tiyang ingkang nampi prentah.

Wondene saking tuladha 2 wonten nginggil nedahaken wontenipun *penyimpangan maksim kecocokan*. Katingal saking panulakipun Nur Endah “**Ngaca dhisik, Pras ...**” Saking wangsulan menika sampun nggambaraken bilih Nur Endah menika boten sarujuk saking menapa ingkang dipunandharaken Pras “**... Mikir aku, ya?**”. Satemah pacelathon menika boten manggihi satunggal *kecocokan* ingkang nedahaken satunggal wujud *penyimpangan maksim kecocokan*.

Kalih tuladha kasebut minangka tuladha saking wujudipun panganggening *maksim kecocokan* kaliyan *penyimpanganipun* ingkang dipunginakaken wonten ing novel Lintang. Tuladha 1 menika nedahaken panganggening *maksim kecocokan* wondene tuladha 2 menika nedahaken *penyimpanganipun* saking *maksim kecocokan*. Katingal cetha menapa bedanipun, inggih menika ngengingi pasarujukan antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tuturipun* kangge nggayuh satunggal *kecocokan*.

Panganggening *maksim kecocokan* kaliyan *penyimpangan maksim kecocokan* ingkang dipunginakaken wonten ing novel Lintang menika narik dipundadosaken satunggal panaliten. Awit saking pacelathonipun ingkang grapyak saha *komunikatif*. Pacelathon Lintang, inggih menika tokoh utamanipun kaliyan tokoh-tokoh sanesipun ndadosaken *komunikasi* wonten ing novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti menika saged kalampahan kanthi sae. Perkawis menika ingkang ndadosaken *prinsip kesopanan* inggih menika *maksim kecocokan* langkung narik dipuntaliti lumantar novel menika.

Panganggening *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan* ingkang dipuntaliti menika saged paring *referensi* seserepan wonten ing bidang *linguistik* mliginipun ngelmu *pragmatik*. Inggih menika ngelmu ingkang naliti babagan makna kanthi nggatosaken menapa konteksipun.

B. Underaning Perkawis

Miturut dhasaring panaliten ingkang dipunpratelakaken ing nginggil, wonten mapinten-pinten perkawis ingkang gayutanipun kaliyan perkawis kasebut, inggih menika:

1. panganggening *maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
2. ginanipun *maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
3. ancasipun *maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
4. *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
5. ginanipun *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
6. ancasipun *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang.

C. Watesaning Perkawis

Adhedhasar underaning perkawis kasebut taksih wiyar, perkawis wonten panaliten menika dipunwatesi anggenipun naliti. Perkawis ingkang badhe dipunandharaken inggih menika:

1. panganggening *maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
2. ginanipun *maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
3. *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang;
4. ginanipun *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar watesaning prakawis wonten nginggil, panaliten menika saged dipunpendhet wosing prakawis ingkang saged dipunandharaken. Wosing perkawisipun inggih menika:

1. kadospundi panganggening *maksim kecocokan* wonten novel Lintang?
2. menapa ginanipun *maksim kecocokan* wonten novel Lintang?
3. kadospundi *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang?
4. menapa ginanipun *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang?

E. Ancasing Panaliten

Adhedhasar wosing perkawis ingkang sampun dipunandharaken ing nginggil, ancasingipun ingkang badhe dipunangkah inggih menika:

1. ngandharaken panganggening *maksim kecocokan* wonten novel Lintang
2. ngandharaken menapa ginanipun *maksim kecocokan* wonten novel Lintang
3. ngandharaken *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang
4. ngandharaken menapa ginanipun *penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten menika dipundamel supados saged ngewrat paedah, kanthi *teoritis* saha *praktis*. Paedahipun inggih menika:

1. *Toritis*, panaliten menika kangge *referensi* seserepan bidang *pragmatik* mliginipun panaliten ngengingi panganggening saha *penyimpangan maksim kecocokan* lumantar novel Lintang. Salajengipun kanthi asiling panaliten saged suka paedah kangge ngelmu kebahasaan.

2. *Praktis*, kanthi wontenipun panaliten menika saged nambahi seserepan pamaos ngengingi maksim kecocokan supados langkung gampil anggenipun mangertos wosing carios saha saged paring piwulang moral tumrap pamaosipun.

G. Pangertosan

Supados langkung gampil anggenipun mangertos menapa wosipun panaliten. Ing ngandhap menika pangertosanipun saking tetembungan ing irah-irahan.

1. *Maksim*

Maksim inggih menika pranatan ingkang dipunginakaken sawontening wicantenan utawa tuturan kangge sedaya panutur wonten tataran tuturan lumrah (Tarigan, 1986: 81)

2. *Maksim Kecocokan*

Maksim Kecocokan inggih menika *maksim* ingkang dipuntengenaken supados sedaya *peserta tutur* saged manggihaken satunggal pasarujukan sawontening tuturan.

3. *Penyimpangan Maksim Kecocokan*

Penyimpangan Maksim Kecocokan inggih menika pirembagan ingkang boten manggihaken satunggal *kecocokan* antawisipun *penutur* kaliyan *mitra* tuturipun

4. Novel

Novel inggih menika satunggal *karya fiksi* ingkang wujudipun prosa/ gancaran ingkang ngandharaken satunggal carios, dipunserat kanthi *naratif*

5. Ardini Pangastuti

Ardini Pangastuti menika *sastrawati* ingkang miyos tanggal 16 November 1960 wonten Tulungagung. *Aktifis* nyerat media basa Jawa (kalawarti) ugi basa Indonesia.

BAB II GEGARAN TEORI

A. Deskripsi Teori

1. Pangertosan *Pragmatik*

Pragmatik inggih menika ngelmu ingkang nyinaoni basa kangge manggihaken menapa maknanipun *ujaran*, jumbuh kaliyan kahananipun (Djajasudarma 2012: 71). Wonten ing pamanggih Djajasudarma menika nyukani teges bilih satunggal *ujaran* nggadhahi makna ingkang gayutanipun kaliyan kahananipun tiyang ingkang guneman. Wondene pamanggihipun Levinson (lumantar Nababan, 1987: 2) *pragmatik* minangka satunggal panaliten tumrap basa ingkang gayutanipun basa kasebut kaliyan *konteks* ingkang ndhasari andharan basa. Kangge mangetosi satunggal *ujaran* basa dipunbetahaken pangertosan sanes saking *konteks* panganggenipun.

Pamanggih saking Yule (2006: 3) bilih *pragmatik* minangka setunggal *studi* ngengingi makna ingkang dipunandharaken *penutur*/ panyerat salajengipun dipuntafsiraken dening *pendengar*/ pamaos. Perkawis menika nggadhahi teges bilih studi *pragmatik* kathah naliti perkawis menapa ingkang dipunkajengaken sawontening tuturan tinimbang makna tembung/ *frasa* ingkang dipunginakaken sawontening tuturan kasebut.

Wonten malih pamanggihipun ahli ngengingi pangertosan *pragmatik*. *Pragmatik* inggih menika peranganipun ngelmu *linguistik* ingkang ngrembag babagan panganggenipun basa ing wicantenan (Soeparno, 2002: 27). Wondene miturut Kridalaksana (1993: 177) ngandharaken bilih *pragmatik* inggih menika *kajian* ngengingi gayutanipun perangan-perangan basa kaliyan priyantun ingkang

ngginakaken basa kasebut. Adhedhasar mapinten-pinten pamanggih kasebut, saged dipunpendhet dudutan bilih *pragmatik* inggih menika satunggal ngelmu ingkang nyinaoni basa ing wicantenan supados saged mangertos menapa wosipun ingkang dipunkajengaken antawisipun *penutur* kaliyan *mitra* tuturipun jumbuh kaliyan konteksipun.

Pragmatik menika setunggal studi ingkang panalitenipun dipundhasari dening konteksipun. Konteks ingkang dipunkajengaken inggih menika sedaya *latar belakang pengetahuan* ingkang dipungadhahi sesarengan, antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tutur* saha sedaya ingkang wonten gayutanipun sawontening wicantenan kekalih kala wau. Kanthi adhedhasar pamanggihipun Wijana (2009: 15) bilih *konteks* ingkang kados menika dipunsebut *konteks situasi tutur*. Wonten gangsal *aspek tutur*, inggih menika :

- 1) *penutur* saha *lawan tutur* (ditambahi uraian keterangannya)
- 2) *konteks tuturan*
- 3) *ancasipun tuturan*
- 4) *tuturan* minangka satunggal wujudipun *aktifitas*
- 5) *tuturan* minangka *produk tindak verbal*.

Wicantenan saged kalampahan kanthi sae bilih *peserta* tuturipun inggih menika *penutur* saha *lawan* tuturipun kalibat *aktif* sawontening *proses* wicantenan kala wau. Bilih salah satunggal saking *peserta tutur* boten kalibat *aktif* wonten *tuturan* saged dipunsebut *gagal tuturan*. Satemah dipunbetahaken *kerjasama* dening kekalihipun.

Salah satunggal wujud *kerjasama* antawisipun *penutur* kaliyan *lawan* tuturipun inggih menika kanthi tumindak ingkang santun *antar pihak*. Miturut

Rahardi (2005: 52) kedah nggatosaken *prinsip kejelasan, kepadatan, saha kelangsungan*. Prinsip menika supados pesen wicantenan saking *penutur* saged katampi dening *lawan* tuturipun kanthi trep saha dipunmangertosi kekalihipun.

Miturut Djajasudarma (2012: 77) ngandharaken bilih *pragmatik* kaperang dados 4 *kajian* inggih menika:

1. *kajian linguistik, kajian* ingkang naliti tandha (*sign*), swanten saha maknaipun kanthi *subsistemipun fonologi, morfologi, sintaksis* saha *leksikon*;
2. *kajian pragmatik ujaran, kajian* ingkang naliti *konteks langsung (tunggal)* kadosta *tema-remas, tema* inggih menika perangan ujaran ingkang nyukani *informasi* menapa ingkang dipunwicantenaken, *rema* inggih menika perangan ujaran ingkang nyukani *informasi* ngengingi temanipun; *fokus-latar, fokus* menika nyukani *informasi* ngengingi perangan ingkang wigatos, *latar* menika saking pundi ujaran menika diipunpirsani; *fokus-kontras* (nyukani *informasi* perkawis ingkang *positif* kaliyan *negatif*);
3. *kajian pragmatik wacana, kajian* ingkang naliti babagan *konteks wacana* kadosta ngengingi *deiksis, kesantunan* (perkawis *martabat, ketakrifan, pertuturan, pancelathon, metafora, ironi*);
4. *kajian pragmatik budaya, kajian* ingkang naliti basa kanthi wiyar inggih menika panganggening basa ing *konteks kultural-sosial-psikologis* (basa minangka *identitas kelompok*)

Awit saking perangan-perangan menika panaliten ngengingi *maksim* kalebet wonten *kajian pragmatik wacana* amargi naliti *wacana* saha konteksipun. *Wacana* inggih menika basa ingkang dipunasilaken saking *tindak komunikasi* kanthi *koherensi* saha *kohesi* ingkang sambung sinambung, nggadhahi wiwitan

saha pungkasan ingkang dipunandharaken kanthi lisan menapadene sinerat (Djajasudarma, 2012: 75). Saking wacana menika saged dipunmangertosi menapa konteksipun wonten ing setunggal carios sastra, salajengipun menapa wosipun ugi saged dipunpanggihaken.

Panaliten *pragmatik* menika wigatos dipuntindakaken amargi *pragmatik* minangka *bahan pengajaran bahasa* (Purwo, 1990: 23). Saking wosipun saged paring piwulang *moral* tumrap pamaosipun. Pramila saking *teori pragmatik* menika salajengipun dados pathokanipun ing panaliten menika.

2. Konteks

Menawi badhe ngudhari pacelathon menika langkung prayogi bilih ngginakaken *konteks*. *Konteks* menika kangge mbiyantu mangertosi dhasaring pangandikan ing satunggaling wicantenan.

Konteks inggih menika latar (papan panggenan, wekdal saha kawontenan) dumadosipun satunggaling pirembagan (Mulyana, 2005: 21). *Konteks* minangka sebab musabab dumadosipun satunggaling wicantenan. Perkawis-perkawis ingkang wonten gayutanipun kaliyan tuturan gumantung kaliyan *konteks* ingkang nglumantari wicantenan menika.

Miturut Rahardi (2005: 51) *koteks* menika *aspek-aspek* tuturan ingkang *relevan*, *gambaran ngelmu* ingkang dipunanggep sami-sami dipunmangertosi *penutur* saha *lawan* tuturipun kangge ngandharaken menapa kekajenganipun *peserta tutur*. Dudutanipun, tegesipun *konteks* inggih menika latar (panggenan, wekdal saha kawontenan) dumadosipun satunggaling wicantenan kangge

ngandharaken kekajenganipun *mitra* tuturipun. *Konteks* dipunperang dados 8 piranti tutur ingkang dipuncetak *SPEAKING*, inggih menika:

a) *S (Setting and Scene)*

Setting inggih menika papan panggenan anggenipun wicantenan. *Scene* inggih menika kahanan anggenipun wicantenan. *Setting* nggadhahi sifat *fisik* inggih menika papanipun wondene *scene* menika *latar psikis* ingkang gayutanipun kaliyan *psikologis peserta* tuturipun. Wekdal, papan saha kahanan ingkang beda-beda saged njalari wontenipun *variasi* basa.

b) *P (Partisipants)*

Partisipants inggih menika priyantun ingkang nglampahi wicantenan. Saged kanthi langsung menapadene boten langsung. *Penutur* (priyantun ingkang guneman), *lawan tutur* (priyantun ingkang tumut guneman) saha tiyang ingkang dipunwicantenaken. Sedaya menika dipunsebut *peserta tutur*.

c) *E (Ends)*

Ends inggih menika asil utawi tanggepanipun saking menapa ingkang dipunwicantenaken *penutur* dening *lawan* tuturipun. Asilipun menika inggih ancas saking wicantenan menika kiyambak. Saged dipuntingali saking tumindakipun *lawan tutur*.

d) *A (Act Sequences)*

Act Sequences inggih menika wujud saha wosipun tuturan. Saged tuturan ingkang nyariosaken perkawis, nglampahi pakaryan saha ingkang mangaribawani *lawan* tuturipun. Perkawis ingkang dipunandharaken sesambetanipun kaliyan *topik* wicantenanipun.

e) *K (Key)*

Key inggih menika *sikap, nada, cara* saha *semangat* ingkang nedahaken *tingkat formalitas* wicantenan. Kajawi menika ugi basa ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos *serius, akrab, resmi*, bingah, kuciwa, lan sapanunggalanipun.

f) *I (Instrumentalities)*

Instrumentalities inggih menika sarana ingkang dipunginakaken salebeting wicantenan. Tegesipun *media* menapa ingkang dipunginakaken. Kadosta kanthi cara lisan, sinerat, lumantar radio utawi surat, lan sapanunggalinipun.

g) *N (Norms)*

Norms menika *norma* utawi pranatanipun wicantenan. Tegesipun mangertos perkawis menapa ingkang pareng, menapadene boten pareng dipunwicantenaken. Kanthi cara menapa, anggenipun ngandharaken kasebut. Kadosta kanthi alus, kasar lan sapanunggalinipun.

h) *G (Genres)*

Genres menika jinis saha wujudipun *wacana*. Tuturan ingkang dipuntaliti menika kalebet wacana narasi, puisi, sesorah, mitos, carios rakyat lan sapanunggalinipun.

Adhedhasar andharan wonten nginggil, novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti menika ugi ngewrat perangan-perangan kasebut. Wicantenan saged kalampahan kanthi *efektif* saha cetha bilih sampun jumbuh kaliyan konteksipun. Satemah kanthi *konteks situasi* wicantenan menika, pamaos saged mangertos *subjek* tuturipun, papan panggenanipun, wekdal saha kahaninipun *tuturan* kasebut.

Bilih sampun mangertos konteksipun anggenipun manggihaken tuturan ingkang kalebet *maksim kecocokan* menapadene *penyimpangan maksim kecocokan* langkung gampil.

3. *Prinsip Kesopanan ing Wicantenan*

Prinsip kesopanan wonten gayutanipun kaliyan *peserta tutur* inggih menika *penutur* (priyantun ingkang ngendika) kaliyan *mitra tutur* (priyantun ingkang nanggepi tuturanipun *penutur*). *Mitra tutur* asring dipunsebut *lawan tutur*. *Kesopanan* menika satunggal *strategi* ingkang dipunginakaken *penutur* supados menapa ingkang dipunkajengaken saged dipunmangertosi *mitra tutur*ipun. Panganggening basa menika dipuntingali saking konteksipun supados ancasipun saged kalampahan kanthi sae.

Kangge nglampahi *prinsip kesopanan* pramila *penutur* saha *mitra tutur* kedah mangertos enem *maksim prinsip kesopanan*. Pramila *prinsip kesopanan* miturut Leech (lumantar Rahardi, 2005: 59) menika kaperang dados 6 *maksim*, inggih menika :

a. *Maksim Kebijaksanaan*

- ✓ *Kurangi kerugian orang lain*
- ✓ *Tambahi keuntungan orang lain*

Tuladhanipun :

A : “Sida nyilih buku *linguistik* ora?

B : “Ya mengko wae”.

A : “Ndra bukune ning rak ndhuwur dhewe. **Jupuken wae!**”

“Jupuken wae” menika nedahaken bilih penutur ndawuhi lawan tuturipun supados mendhet kiambak bukunipun. Kanthi cara menika lawan tutur boten manggihaken tuna. Penutur sampun paring *keuntungan* kangge lawan tutur.

b. Maksim Kedermawanan

- ✓ *Kurangi keuntungan diri sendiri*
- ✓ *Tambahi pengorbanan diri sendiri*

Tuladhanipun:

A : “Mengko ngeprin tugas *lingustik ning nggonaku wae*”.

B : “Oke”.

Pacelathon menika minangka tuladha *maksim kedermawanan*. [A] sampun purun bilih anggenipun ngeprin wonten ing griyanipun. Tumindak menika minangka wujud *pengorbanan diri sendiri* saking [A] satemah nguntungaken tiyang sanes.

c. Maksim Penghargaan

- ✓ *Kurangi cacian pada orang lain*
- ✓ *Tambahi pujian pada orang lain*

Tuladhanipun:

A : “Pak kula sampun ngempalaken tugasipun wonten mejanipun Bapak”.

B : “Iyo, **garapanmu lumayan**”.

Ukara “garapanmu lumayan” menika minangka *pujian* ingkang sampun dipunparingaken A kangge B, amargi wonten ing *maksim penghargaan* menika supados dipunkathahi anggenipun paring pangalembana kangge tiyang sanes.

d. Maksim Kesederhanaan

- ✓ *Kurangi pujian pada diri sendiri*

✓ *Tambahi pujian pada orang lain*

Tuladhanipun:

A : “Dik, sesuk nyanyi ya ning acara ulang tahunku!”

B : “Nggih, **ning elek lho mbak suaraku**”.

Ukara “...**ning elek lho mbak suaraku**” menika tuladha anggenipun ngrendahaken pribadi lawan tutur. Amargi ing *maksim kesederhanaan* menika supados ngurangi anggenipun ngalem pribadhinipun piyamba, dipuntambahi paring *pujian* kangge tiyang sanes.

e. Maksim Kecocokan

✓ *Kurangi ketidaksesuaian antara diri sendiri dengan orang lain*

✓ *Tingkatkan persesuaian antara diri sendiri dengan orang lain*

Tuladhanipun:

A : “Mengko mulih kuliah aku titip es jeruk ya”.

B : “**Oke**”.

Wangsulane kanthi tembung “Oke” menika nedahaken bilih [B] sarujuk saking dhawuhipun [A]. kekalihipun sampun manggihaken setunggal pasarujukan.

Menika tuladha *maksim kecocokan* amargi sampun manggihaken *kecocokan*.

f. Maksim Simpati

✓ *Kurangi antipasti antara diri sendiri dengan orang lain*

✓ *Perbesar simpati antara diri sendiri dengan orang lain*

Tuladhanipun:

A : “Kula **ndherek bingah** sampun lulus S1 Rin”.

B : “Matur nuwun, Bu”.

“.. ndherek bingah” menika tuladha ukara ingkang nedahaken raos simpatinipun kangge tiyang sanes, amargi ing *maksim simpati* menika dipunkathahi anggenipun paring raos *simpati* kangge tiyang sanes.

Bilih sedaya *maksim kesopanan* menika dipuntrapaken antawisipun *penutur* kaliyan *lawan* tuturipun. Satemah *tuturan* kasebut dipunsebut *mematuhi prinsip kesopanan*. Ananging bilih *maksim* kasebut dipunlanggar, satemah *tuturan* kasebut dipunsebut *penyimpangan prinsip kesopanan*.

4. Ukuran Kesantunan

Wicantenan saged dipunwastani santun bilih sampun kapanggihaken setunggal pasarujukan. Ananging miturut Leech (lumantar Rahardi, 2005: 66) *ukuran kesantunan* dipunandharaken kados makaten.

- a. *Cost-benefit scale* utawi ukuran tuna-begja. Sansaya *tuturan* menika ngrugekaken pribadhinipun *penutur*, wicantenan menika dipunanggep santun. Sawalikipun, bilih *tuturan* menika nguntungaken *penutur* tegesipun boten santun.
- b. *Optionality scale* utawi ukuran pilihan. Bilih *penutur* nyukani *pilihan* ingkang kathah kaliyan *lawan* tuturipun menika tegesipun santun. Sansaya kathah pilihanipun ingkang dipunandharaken tumrap *lawan* tuturipun menika langkung santun. Ananging bilih *penutur* boten nyukani *pilihan* utawi sekedhik anggenipun nyukani *pilihan* menika tegesipun boten santun.
- c. *Indirectness scale* utawi ukuran langsung-boten langsung. *Tuturan* menika kirang santun bilih anggenipun ngandharaken kekajenganipun *penutur* kanthi

langsung. Ananging dipunsebut santun bilih anggenipun ngandharaken kanthi boten langsung.

- d. *Authority scale* utawi ukuran keotoritasan. Inggih menika gayutanipun *status sosial* antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tutur* wonten ing wicantenan. Tuturan dipunsebut santun bilih kalenggahan *lawan tutur* langkung inggil tinimbang *penutur*. Bilih tuturan kirang santun tegesipun *penutur* kaliyan *lawan tutur* menika sedrajat.
- e. *Sosial distance* utawi ukuran jarak sosial. Raketipun paseduluran antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tutur* wonten ing wicantenan badhe nemtokaken ukuran *kesantunan* tuturan ingkang dipunginakaken. Tegesipun sansaya raket wicantenanipun katingal kirang santun.

5. Pangertosan *Maksim*

Maksim inggih menika pranatan ingkang dipunginakaken sawontening wicantenan utawa tuturan kangge sedaya *penutur* wonten tataran tuturan lumrah (Tarigan, 1986: 81). Sawontening wicantenan, antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tutur* kedah saged mangertos makna ingkang dipunkajengaken sawontening tuturan kasebut. Ancasipun supados menapa pesen ingkang badhe dipunandharaken *penutur* saged dipuntampi salajengipun dipuntanggapi *mitra tutur* kanthi sae. Kanthi teges sanes bilih, *peserta tutur* sawontening wicantenan kedah tanggap ing sasmita, amargi *pragmatik* menika panaliten ingkang gayutanipun kaliyan perkawis-perkawis basa *nontekstual*. Inggih menika kekarapan *penutur* ingkang boten sinerat.

Pramila kangge naliti perkawis *interpersonal* kala wau dipunginakaken *prinsip kesatuan (politeness principle)* (Leech, lumantar Rahardi, 2005: 59). Kenging menapa prinsipipun Leech ingkang dipunginakaken, amargi prinsipipun menika dipunanggep langkung jangkep, mapan saha *relatif komprehensif*. Rumusan menika salajengipun dipunperang dados enem *maksim* ingkang sampun dipunsebutaken saderengipun.

6. Maksim Kecocokan saha Penyimpangan Maksim Kecocokan

Saking enem *maksim* miturut Leech, dipunpilih setunggal *maksim* wonten panaliten menika. Inggih menika *maksim kecocokan*. *Maksim kecocokan* asring dipunsebut *maksim permufakatan* (Wijana, lumantar Rahardi, 2005: 64). Wicantenan antawisipun *penutur* kaliyan *lawan tutur* menika bilih sampun sami-sami manggihaken setunggal *permufakatan* satemah sampun dipunsebut kalebet *maksim kecocokan*. Tuladhanipun :

Om Ndaru : “Mengko yen mbongkar gudhang nggenteni om ya, Gilar. Om saiki arep sarapan dhisik.”

Gilar : “**Inggih, Om.**”

Wonten *maksim* menika dipuntengenaken supados sedaya *peserta tutur* saged manggihaken satunggal *kecocokan/ kemufakatan* sawontening tuturan (Rahardi, 2005: 65). Inggih menika antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tutur*ipun. Bilih *kecocokan* sampun kalampahan, setunggal kagiyatan sampun dipunsebut nggadahi sikap santun. Wicantenan menika ugi nggatosaken yuswa, jabatan saha *status* sosialipun. Miturut Nadar (2009: 30) *maksim kecocokan* menika dipunandharaken kanthi *tuturan* ingkang *ekspresif* saha *asertif*.

Ekspresif inggih menika solah bawanipun priyantun ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken kanthi cara nedahaken patrap *psikologis* dening setunggal kahanan (Wijana, 1996: 56). Tuladhanipun ngaturaken panyuwunan pangapunten, matur nuwun, paring pamuji kangge tiyang sanes.

Pak Karman : “O, yen alasanmu perkara kuwi, aku ya wis ora bisa nggondheli maneh. Aku seneng kowe gelem terus terang. Nanging kowe ora bisa langsung metu ngono wae. Urusan-urusanmu kudu mbok pasrahake marang gantimu dhisik.”

Gilar : “Inggih, Pak. Kula mangertos. Kula maturnuwun dhumateng pengertianipun Bapak.”

Wonten nginggil menika tuladhanipun wicantenan ingkang dipunandharaken kanthi raos *ekspresif*. Gilar uatwi saged dipunsebut lawan tutur ngaturaken panuwun awit sampun dipunbiyantu kaliyan Pak Karman. Pacelathon menika saged dipuntambahi *unsur paralinguistik* kadosta eseman, manthuk-manthuk utawi jawat asta. Nedahaken *ekspresi* bingahipun amargi sampun dipunbiyantu.

Wondene *asertif* inggih menika setunggal wujud patrapipun priyantun ngandharaken menapa ingkang dipunpikiraken kanthi njagi saha ngormati raosipun tiyang sanes (Rahardi, 2005: 36). Priyantun ingkang nggadhahi sifat *asertif* kedah saged ngandharaken raosipun, pamanggihipun, kabetahanipun kiyambak kanthi jujur saha menapa wontenipun. Boten nggadhahi ancas ngapusi saha ngrugekaken priyantun sanes. Tuladhanipun:

Gilar : “Paling ora ya wulan ngarep, Mas. Aku rak kudu pamit lan ngrampung-ngrampungake tugasku dhisik.”

Mas Jaka : “Ya, dak tunggu. Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik. Yen kliwat saka kuwi kesempatan iki dakwenehake liyane.”

Pacelathon menika dipunandharaken *penutur* kanthi menapa wontenipun. Boten nggadhahi ancas ngapusi menapadene mranani penggalhipun tiyang sanes ing setunggal wicantenan.

Pramila titikanipun priyantun ingkang nggadhahi *sifat asertif* inggih menika:

- a. nggadhahi raos bebas anggenipun ngandharaken raosipun;
- b. mangertosi hak-ipun, inggih menika boten nguciwakaken penggalhipun tiyang sanes;
- c. saged ngontrol dukanipun, tegesipun anggenipun ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken logis boten adhedhasar emosinipun;
- d. nggadhahi keyakinan saha mantep tumrap menapa ingkang dipunandharaken.

Pramila wonten ing setunggal *tuturan* boten dipunpanggihi *kecocokan* antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tuturipun* dipunsebut *penyimpangan maksim kecocokan*. Supados langkung gampil anggenipun mbedakaken, pramila wonten ing ngandhap menika tuladhanipun panganggening *maksim kecocokan* saha penyimpanganipun :

- [A] (+) “Perpustakaanane rame banget ya?”
 (-) “Iya.”

Wangsulanipun A(-) “**Iya**” menika saged dipunsebut sopan amargi wonten ing pacelathon [A] maksimalaken *kecocokan*. Pramila saking tuturan kasebut panganggening *maksim kecocokan* sampun kelampahan amargi kekalhipun sampun manggihaken *kecocokan*. Boten dipunpanggihi panulakan saking tuturan kasebut.

- [B] (+) “Rin, sesuk bali kuliah dolan menyang pasar Bringharjo ya?”
 (-) “Emoh, aku arep nggarap tugas pragmatik, Rin.”

Wangsulanipun B(-) “**Emoh, aku arep nggarap tugas pragmatik, Rin.**” menika nedahaken panulakan dening menapa panyuwunanipun (+) “**...dolan menyang pasar Bringharjo ya?**”. Menapa kekarepipun (+) boten nglampahi satunggal kecocokan dening kekalihipun. Tuturan kasebut minangka pananda boten wontenipun *kecocokan* tuturan satemah nedahaken wujud *penyimpangan maksim kecocokan*.

Wonten ing masarakat Jawa, priyantun menika boten pareng nyela-nyela utawa nulak kanthi langsung menapa ingkang dipunandharaken tiyang sanes. Perkawis menika pranyata katingal bilih yuswa, pakaryan saha *status* sosialipun *penutur* kaliyan *mitra* tuturipun ingkang beda

Kapilihipun *maksim kecocokan* wonten panaliten menika awit saking novel Lintang kathah wicantenan lumantar pacelathonipun tokoh-tokohipun ingkang nedahaken satunggal wujud *kecocokan antar* penuturipun. Kajawi menika taksih sekedhik panaliten ingkang naliti *maksim kecocokan* tumrap novel, mliginipun novel Jawa.

Pramila setunggal pacelathon ngginakaken *maksim kecocokan* wonten titikanipun (Rahardi, 2005: 64). Titikanipun setunggal pacelathon ngginakaken *maksim kecocokan* inggih menika:

1. *lawan tutur* sarujuk kaliyan andharanipun *penutur* kanthi wangsulan: iya/ ya, inggih, he-em, ya wis, iya kaya mangkono, aku sarujuk, leres, boten menapa-menapa, terserah, ora apa-apa, uga, lan sapiturutipun gumantung konteksipun;
2. *lawan tutur* sarujuk nindakaken panyuwunanipun *penutur*;
3. bilih *penutur* ndhawuhi setunggal pakaryan, *lawan tutur* ugi nglampahi pakaryan menika.

Tuladhanipun:

- A : “Umpamane mengko sore aku durung rampung anggone nggarap tugas, tulung Ardi di pethuk ya!”
 B : “**Ya wis**, mengko dak pethuke.”

Wangsulanipun [B] “ya wis” menika minangka tuladha panganggening *maksim kecocokan* ingkang dipunwangsulni kanthi cekak. Amargi tembung menika sampun nedahaken bilih [B] sarujuk nindakaken panyuwunanipun [A] “tulung Ardi di pethuk ya!”. Amargi kecocokan sampun kapanggihaken satemah lawan tutur nindakaken menapa panyuwunanipun penutur menika.

Wondene titikanipun setunggal pacelahon nyebal saking *maksim kecocokan* ingkang dipunsebut *penyimpangan maksimal kecocokan* inggih menika:

1. *lawan tutur* boten sarujuk kaliyan andharanipun *penutur* kanthi wangsulan:
 ora, nanging, aja, wis ora, ora usah, ora kena, ...wae, ah aku mung;
2. *lawan tutur* boten sarujuk/ nulak nindakaken panyuwunanipun *penutur*;
3. bilih *penutur* ndhawuhi setunggal pakaryan, *lawan tutur* boten nglampahi pakaryan menika.

Tuladhanipun:

- X : “Rani kae ora tau mlebu kuliah pragmatik merga ora seneng karo Dosene.”
 Y : “**Ora**, dheweke merga durung duwe buku teorine. Kamangka wis wajib nduwe. Saben kuliah pragmatik ditakokke marang dosene.

Wangsulanipun [Y] “Ora” menika minangka tuladha *penyimpangan maksimal kecocokan* ingkang dipunwangsulni kanthi cekak. Amargi tembung menika sampun nedahaken bilih [Y] boten sarujuk kaliyan pamanggihipun [X]. satemah kekalihipun boten manggihaken setunggal pasarujukan.

7. Ginanipun Basa

Ginanipun basa kanthi umum inggih minangka sarana *komunikasi* kangge ngandharaken raos seneng, sisah utawi ngandharaken raos syukur. Basa kangge nindakaken sesambetan kaliyan tiyang sanes. Sedaya minangka wujudipun *adaptasi sosial* saha sarana *kontrol sosial*. Kajawi nggadhahi *sifat umum* ugi nggadhahi *sifat khusus*. Finnocchiaro (lumantar Chaer, 2004: 15) ngandharaken bilih ginanipun basa inggih menika :

a) *fungsi emotif*:

- 1) basa kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken;
- 2) menapa ingkang dipuntuturaken *penutur* jumbuh kaliyan patrapipun;
- 3) ukaranipun saged ngewrat raos ingkang sedhah, bingah, kuciwa, duka, mangkel, lan sakpiturutipun. Tuladhanipun: “Aku seneng banget biji pragmatikku A”. Ukara menika ngandharaken raos bingah.

b) *fungsi direktif*:

- 1) basa ingkang ancasipun kangge paring prentah;
- 2) basa ingkang dipunginakaken kangge nindakaken pakaryan, jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunsuwun penuturipun;
- 3) wosipun ukara inggih menika ndhawuhi, paring pamrayogi, utawa nyakinaken *mitra* tuturipun. Tuladhanipun: “Bapak damelke kopi cah bagus!”. Ukara menika kangge ndhawuhi supados ndamelaken kopi.

c) *fungsi interpersonal*:

- 1) basa ingkang dipunginakaken kangge memitran, njalin sesambetan kaliyan tiyang sanes ingkang ndadosaken sesambetan kasebut langkung ngremenaken;

- 2) basa ingkang anggenipun ngandharaken asring dipuntambahi *unsur paralinguistik* kadosta eseman, kedhepan paningalan, gedheg-gedheg, manthuk-manthuk;
- 3) basa kangge wicantenan perkawis pribadhi, perkawis kulawarga, perkawis pakaryan, kangge pamitan, tepa slira lan sakpiturutipun. Tuladhanipun: “Nyuwun pangapunten, panjenengan asmanipun sinten?”. Ukara menika kangge njalin sesambetan kaliyan tiyang sanes, inggih menika kangge pitepangan.

d) *fungsi representasional*

- 1) basa kangge ngandharaken perkawis wonten ing sakiwa tengenipun;
- 2) basa ingkang ngandharaken prastawa-prastawa adhedhasar pamrayogi *penutur* utawa *mitra* tuturipun;
- 3) ukaranipun ngandharaken priyantun ingkang bagus/ ayu, gedhung ingkang dhuwur, lan sakpiturutipun. Tuladhanipun “Pengajian Akbar ing Balai Pamungkas kala wingi rame sanget”. Ukara menika kangge ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun.

e) *fungsi metalingual*

- 1) basa kangge ngandharaken basa menika kiyambak;
- 2) basa kangge ngandharaken tegesipun basa ingkang wonten gayutanipun kaliyan basa kasebut jumbuh kaliyan kaidah-kaidah basa. Tuladhanipun: “*Pragmatik* inggih menika peranganipun ngelmu *linguistik* ingkang ngrembag babagan panganggenipun basa ing wicantenan (Soeparno, 2002: 27)”. Ukara menika kangge ngandharaken menapa tegesipun *pragmatik*.

f) *fungsi imajinatif*

- 1) basa ingkang dipuntingali saking amanatipun;
- 2) basa kangge ngandharaken raos ingkang boten nyata (khayal);
- 3) basa kangge pangangen-angen;
- 4) basa kangge ngandharaken raosipun babagan karya seni. Seni ingkang sinerat utawa lisan. Kadosta ngandharaken kaendahan puisi, tembang, lukisan, dongeng lan sapanunggalanipun. Tuladhanipun: “Sunaring netra kadya kencana binabar.” Ukara menika minangka tuladha basa kangge ngandharaken karya seni ing satunggaling geguritan.

B. Nalaring Pikir

Panaliten menika *fokus* naliti ing babagan *maksim*. Pramila *maksim* menika jinisipun maneka warna gumantung pamanggihipun. Kanthi dipunwatesi, panaliten menika naliti *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan*. Lumantar novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti menika, anggenipun madosi pundi ingkang nedahaken *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan* inggih kanthi cara maos saha ningali saking pamilihing tetembungan ingkang dipunginakaken sawontening pacelathonipun. Salajengipun ngginakaken *metode analisis deskriptif* kangge nyimpulaken saha ngandharaken maknanipun dipungayutaken kaliyan konteksipun.

Panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang damel gambaran ngengingi kahanan-kaanan utawi kedadosan ingkang kalampahan miturut konteksipun. Panaliten menika anggadhahi ancas kangge ngandharaken gambaran kanthi *cermat, akurat*, tliti miturut *fakta* ingkang wonten ing *sumber data* ingkang

dipunteliti. Jinis *maksim* ingkang sampun dipunpanggihaken, salajengipun dipunanalisis miturut makna, laras kaliyan konteksipun. Teori ngengingi *maksim* ingkang dipunandharaken dening ahli dipundadosaken dasar *analisis* data wonten panaliten menika.

C. Panaliten Ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang saged dipundadosaken pathokan kangge panaliten menika inggih panaliten ingkang irah-irahanipun “*Penerapan Prinsip Kesopanan Dalam Percakapan Kalangan Remaja di Desa Kincang Kecamatan Rakit Kabupaten Banjarnegara*” dening Prihatin Adi Sarwono (2013). Wonten panaliten menika sami-sami naliti kanthi *metode deskriptif*. Ananging ngginakaken *prinsip kerjasama* kaliyan *prinsip kesopanan* ingkang gunggung maksimipun sedaya wonten sedasa.

Pramila wonten ing panaliten menika sampun dipunwatesi, anamung ngginakaken satunggal *maksim* saking *prinsip kesopanan*, inggih menika *maksim permufakatan/ kecocokan* kemawon. Kajawi menika, sami-sami naliti pachelathon, ananging pachelathon wonten masarakat. Bilih panaliten menika saking novel.

Panaliten saking Nurul ‘Aini Zainatuz Zuhriyah (2013) ingkang irah-irahanipun *Prinsip Kesantunan Ing Naskah Kethoprak Udhare Janget Kinatelon Anggitanipun Gondhol Sumargiyono* ugi saged dipundadosaken pathokaning panaliten menika. Awit saking asiling panalitenipun Nurul menika wonten gangsal *maksim*. Salah setunggal maksimipun inggih menika *maksim kecocokan*. Satemah panaliten menika saged dipundadosaken pathokan. Kajawi menika ugi sami-sami naliti pacelathon.

Panaliten sanes ingkang saged dipundadosaken pathokan kangge panaliten menika ingkang irah-irahanipun “*Pemanfaatan Prinsip Kerjasama dan Prinsip Kesopanan Dalam Pengajian Dengan Dai K.H. Ma’ruf Islamuddin*” dening Hidratmoko Andri Tamtomo (2008). Wonten panaliten menika ngginakaken kalih *prinsip* inggih menika *prinsip kerjasama* kaliyan *prinsip kesopanan*.

Prinsip kesopanan ingkang dipunandharaken dening Hidratmoko Andri Tamtomo saged dipundadosaken pathokan, amargi saking *prinsip kesopanan* menika dipunpanggihi babagan *maksim kecocokan*. Sami-sami ngginakaken *metode deskriptif*. Kajawi menika sami-sami naliti pacelathon. Bedanipun pacelathon wonten ing pengajian ananging panaliten menika pacelathon ingkang sinerat awujud novel. Satemah panaliten saking Prihatin Adi Sarwono, Nurul ‘Aini Zainatuz Zuhriyah kaliyan Hidratmoko Andri Tamtomo saged dipundadosaken pathokan saking panaliten menika.

BAB III CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Jinisipun panaliten wonten panaliten menika inggih panaliten *deskriptif*. Miturut Arikunto (lumantar Mulyana, 2005: 83) panaliten *deskriptif* menika panaliten ingkang ngandharaken, nggambaraken, nyariosaken *fenomena objek* panalitenipun. Jinis panaliten ingkang ngandharaken kanthi *natural, objektif, saha faktual*. *Faktual* miturut *fakta* ingkang trep kaliyan kawontenan penuturipun, satemah dipunasilaken andharan kados menapa wontenipun. Wondene miturut Sudaryanto (1988: 62) panaliten *deskriptif* menika ngandharaken asiling panaliten kanthi njlentrehaken kados menapa pirembagan-pirembaganipun para paraga ing novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti.

Jinis panaliten menika dipuntindakaken amargi sumbering *data* wonten ing panaliten menika wujudipun novel. Panaliten *deskriptif* anggadahi ancas kangge damel gambaran kanthi *sistematis, faktual* sarta *akurat* miturut *fakta* saha sumber *data* ingkang wonten.

Saking pamanggih menika saged dipunpendhet dudutan bilih panaliten *deskriptif* menika panaliten ingkang nggambaraken satunggaling kadadosan kanthi cetha saha rinci saking asiling panaliten. Lumantar panaliten *deskriptif*, panaliti badhe nggambaraken prastawa saha kadadosan ingkang dados kawigatosan ngginakaken cara *ilmiah* kangge mangsuli perkawis ingkang *aktual*.

Awit saking menika, panaliti nggadahi pamanggih bilih cara panaliten *deskriptif* jumbuh kaliyan panaliten ingkang dipunlampahi. Amargi wonten

panaliten menika, panaliti ngandharaken perkawis babagan *maksim* sawontening novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti. Panaliten menika dipuntindakaken kanthi cara ngempalaken *data*, ndamel kelompok-kelompok *data* lajeng *analisis data* kangge ngandharaken *maksim* saha ginanipun.

B. Data saha Sumbering Data

Data wonten panaliten menika inggih pacelathon ingkang ngewrat *maksim kecocokan* saha nyebal saking *maksim kecocokan*. *Data* menika dipunpanggihaken sawontening novel. *Data* salajengipun dipunpendhet. Sumber *data* wonten panaliten menika inggih novel ingkang irah-irahanipun ‘Lintang’ anggitanipun Ardini Pangastuti. Cithakan kaping tiga ingkang dipunterbitaken dening Yayasan Adhigama Semarang, kandelipun 85 kaca. Novel menika dipunpilih amargi dipunpanggihaken *maksim kecocokan saha* penyimpanganipun sawontening novel minangka salah satunggalipun sarana kangge ngandharaken wosing cariyos.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Cara ngempalaken *data* wonten panaliten menika inggih kanthi maos kaliyan nyerat. Lampahanipun anggenipun ngempalaken *data* inggih menika:

1. Panaliti maos novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti kanthi tumemen.
2. Panaliti nalika maos manggihaken ukara-ukara ingkang dipunlesanaken dening paraga lajeng dipuntemtokaken ukara menika kalebet ngginakaken

maksim kecocokan utawa nyebal *saking maksim kecocokan* dipungayutaken kaliyan kawontenannipun nalika wicantenan.

3. *Data* dipunperang antawisipun wicantenan ingkang kalebet ngginakaken *maksim kecocokan* saha nyebal *saking maksim kecocokan*. *Data* dipunperang malih miturut ginanipun basa.
4. *Data* dipunserat ing *tabel data*. *Data* ingkang kaserat salajengipun dipunketik ngginakaken komputer minangka piranti kangge nyimpen *data*.
5. Saksampunipun sedaya *data* dipunkempalaken, lajeng dipundokumentasikaken, dipunpahami sarta dipuntliti dados sumber *informasi* kangge mbiyantu ngandharaken *data* ngginakaken *analisis data* ingkang kalebet *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan*.

D. Pirantos Panaliten

Pirantos panaliten wonten panaliten menika inggih panaliti piyambak. Saben *data* ingkang kalebet wonten *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan* dipunserat sami kaliyan *kategori data* ingkang dipunginakaken. Salajengipun kangge nggampilaken kagiyatan anggenipun nyerat (*pencatatan*), anggenipun ngempalaken, saha analisisipun *data*, panaliti ugi ngginakaken pirantos sanesipun inggih menika kertu *data*.

Kertu *data* minangka sarana kangge nggampilaken anggenipun ngempalaken, nyerat saha ngandharaken *data* inggih menika ingkang kalebet ngginakaken *maksim kecocokan*, *penyimpangan maksim kecocokan* saha ginanipun. Kertu *data* menika ngewrat *data-data* saking andharan *maksim kecocokan*, *penyimpangan maksim kecocokan* saha analisis ginanipun.

Anggenipun naliti dipunjangkepi kode-kode kadosta: nomer urut kertu, kaca, nama paraga ing novel, tuladha *data* ingkang dipunginakaken (*indikator*), saha analisis ginanipun. Tuladha kertu *data* kangge ngempalaken *data*:

Tuladha Kertu Data

Kode	: 19/L29/MKin
Konteks	: Gilar kaliyan Nur Endah sami cariyos wonten ing teras kos-kosanipun Nur Endah perkawis pakaryan. Gilar ngandharaken bilih piyambakipun nembe miwiti usaha cilik-cilikan
Indikator	:
Nur Endah	: “Mas Gilar kudu sing optimis. Jenenge wong usaha resikone pancen mung ana loro. Berhasil utawa gagal. Nanging kita kudu tetep optimis. Sebab sikap kita, keyakinan kita marang sawening bab sok bisa numusi.”
Gilar	: “ Iya aku bakal optimis. ”
Analisis:	<p>1. Pacelathon menika nedahaken wontenipun setunggal kecocokan. Saged dipuntingali saking wangsulipun Gilar “Iya ..” kekalihipun sampun manggihaken setunggal kecocokan satemah dipunsebut ngginakaken <i>maksim kecocokan</i>, amargi menapa panyuwunipun penutur sampun dipunsarujuki lawan tuturipun.</p> <p>2. Ginanipun basa saking pacelathon menika inggih <i>fungsi interpersonal</i> inggih menika basa kangge ngandharaken perkawis pakaryan, kekalihipun saweg ngandharaken pakaryan ingkang dipuntindakaken Gilar</p>

E. Caranipun Nganalisis Data

Cara nganalisis *data* ing panaliten menika ngginakaken *analisis deskriptif*, inggih menika kanthi cara madosi *data* ingkang kalebet *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan*. Salajengipun dipunanalisis miturut *maksud* panaliten saking tuturan ingkang wonten. Cara *deskriptif* menika anggadahi ancas kangge ngempalaken *informasi* ngengingi satunggal kedadosan kanthi *objektif* saha menapa wontenipun. Salajengipun *data* kasebut dipunanalisis miturut konteksipun.

Data ingkang sampun dipunkempalaken, dipunserat wonten kertu *data*. Urutanipun anggenipun gladhen inggih menika madosi tuturan ingkang kalebet

wonten *maksim kecocokan* saha *penyimpangan maksim kecocokan*, salajengipun ngandharaken ginanipun miturut konteksipun. Pungkasanipun damel dudutan saking sedaya data ingkang sampun dipunpikantuk sawontening novel Lintang.

F. Caranipun Ngesahaken Data

Caranipun ngesahaken data wonten panaliten menika ngginakaken *validitas* saha *reliabilitas*. Supados datanipun sah, panaliti ngginakaken *validitas semantis*. *Validitas semantis* inggih menika nganalisis saha paring pangertosan *data-data* miturut konteksipun (Mulyana, 2005: 112). Teknik *validitas semantis* menika dipuntindakaken kanthi cara maos *data* saha madosi maknaipun adhedhasar konteksipun. Salajengipun, *data* dipunsuwunaken pirsa kaliyan ahli ingkang nguwaosi bidang kasebut inggih menika dosen pembimbing kangge mangertosi data ingkang *valid*.

Reliabilitas data wonten ing panaliten menika ngginakaken *reliabilitas stabilitas*. *Reliabilitas stabilitas* minangka *penafsiran cara* kanthi *reliabel* amargi dipunwaos wongsal-wangsul supados pikantuk asil ingkang leres saha trep. *Data* ingkang badhe dipuntaliti, dipunwaos kanthi wongsal-wangsul supados jelas perkawisipun. *Reliabilitas stabilitas* dipunpilih supados wekdal kangge nliti langkung *efektif*, inggih menika sinaosa wekdal anggenipun naliti beda ananging asilipun boten ewah.

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Novel minangka karya *fiksi* ingkang *imajinatif*. Novel nggadhahi sifat *non eksistensial* inggih menika dipunkreasikaken panganggitipun, dipundamel sami kaliyan kasunyatan jangkep kaliyan prastawa-prastawa saha lataripun (Nurgiyantoro, 2000: 4). Satemah katingal nyata saha wonten kadadosanipun.

Novel boten anamung seratan ingkang saged nyukani *inspirasi* kangge pamaosipun, ananging nggadhahi mapinten-pinten makna saking wosipun. Pramila, supados wosipun menika saged dipunmangertosi kanthi cetha, kedah dipunwontenaken panaliten tumrap novel kasebut.

Adhedhasar *data* ingkang dipunpikatuk saking panaliten tumrap novel Lintang menika, dipunpanggihi wontenipun *maksim kecocokan*. *Maksim kecocokan* ingkang dipunpanggihi inggih menika panganggening saha *penyimpangan maksim kecocokan*. Pramila panganggening saha *penyimpangan maksim kecocokan* kasebut ugi wonten ginanipun. Ginanipun saking panganggening saha *penyimpangan maksim kecocokan* inggih menika fungsi *emotif, direktif, interpersonal, representasional, metalingual* kaliyan *imajinatif*.

Panaliten ngengingi *maksim* tumrap novel Lintang menika nggadahi ancas ngandharaken wosipun cariyos lumantar panganngening saha *penyimpangan maksim kecocokan*. Asilipun panaliten saged dipuntingali wonten tabel menika.

Tabel 1: **Panganggening Maksim Kecocokan** wonten Novel **Lintang Anggitanipun Ardini Pangastuti**

No	Panganggening Maksim Kecocokan	Ginanipun	Indikator
1	Lawan tutur sarujuk kaliyan andharanipun penutur	<i>Fungsi Emotif</i> kangge ngandharaken raos bingah <i>lawan tuturipun</i>	Pak Sastra : "... Urip pancen mbutuhake perjuangan. Berjuang amrih urip kita luwih apik, selaras karo kang dikersakake dening Kang Maha Kuasa.... Ah, Bapak wis kakehan anggane ngomong." Gilar : "Mboten menapa- napa, Pak. Kula seneng mirengaken." (51/L64/MKemt)
		<i>Fungsi Emotif</i> kangge ngandharaken raos sedhih <i>lawan tuturipun</i>	Gilar : "... Ing kono aku bisa ngrasakake KeagunganE Tuhan, Kemaha murahanE, rahmate marang titahe tanpa winates. Mung si titah kaya dene aku ngene iki upamane, kadhang ora bisa mensyukuri Nur Endah : "He-em. Aku dhewe ya sok mangkono. Ora bisa tansah bersyukur. Kerep nggersula" (8/L21/MKemt)
		<i>Fungsi Emotif</i> kangge ngandharaken raos bingung <i>lawan tuturipun</i>	Pak Sastra : "... Dakgatekake Nak Gilar kok kaya wong bingung. Apa sing mbok pikirake?" Gilar : "Inggih, leres. Kula pancen saweg bingung ..." (49/L59/MKemt)
2	Lawan tutur sarujuk kaliyan panyuwunipun penutur	<i>Fungsi Direktif</i> kangge ndhawuhi <i>lawan tutur</i> ngirimaken layang lamaran	Gilar : "Paling ora ya wulan ngarep, Mas. Aku rak kudu pamit lan ngrampung-ngrampungake tugasku dhisik." Mas Jaka : "Ya, dak tunggu. Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho.." (59/L77/MKdir)
		<i>Fungsi Direktif</i> kangge maringi pamrayogi <i>penutur</i> anggenipun mbayar	Gilar : "Kudune aku sing mbayar. Mosok cewek sing nraktir." Nur Endah : "Ssst dirungokne liyane. Ya, wis. Suk liya wektu gentian Mas Gilar sing mbayari." (14/L23/MKdir)

Tabel salajengipun

No	Panganggening Maksim Kecocokan	Ginanipun	Indikator
		<i>Fungsi Direktif</i> kangge ngyakinaken <i>penutur</i> supados ngempalakane lamaranipun	Mas Jaka : “Ya, dak tunggu. Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik . Yen kliwat saka kuwi kesempatan iki dakwenehake liyane.” Gilar : “ Oke, Mas. Awal bulan aku mesthi wis mlebu ”. (60/L77/PMKdir)
3	<i>Lawan tutur sarujuk kaliyan pamanggihipun penutur</i>	<i>Fungsi Interpersonal</i> kangge <i>basa-basi</i> kanthi atur panuwun	Pak Karman : “... Nanging kowe ora bisa langsung metu ngono wae. Urusan-urusanmu kudu mbok pasrahake marang gantimu dhisik.” Gilar : “ Inggih, Pak . Kula mangertos. Kula maturnuwun dhumateng pengertianipun Bapak .” (61/L78/MKint)
		<i>Fungsi Interpersonal</i> kangge ngandharaken perkawis pakaryan	Nur Endah : “Mas Gilar kudu sing optimis. Jenenge wong usaha resikone pancen mung ana loro. Berhasil utawa gagal ...” Gilar : “ Iya aku bakal optimis .” (19/L29/MKint)
		<i>Fungsi Interpersonal</i> kangge ngandharaken perkawis pribadhi	Gilar : “Lintang, yen ora kabotan terusna olehmu crita mau. Mungkin aku bisa blajar saka pengalamanmu.” Nur Endah : “ Ora akeh bacute. Intine ya mung kuwi. Apa sing biyen dakanggep musibah, saiki daksadhari yen kuwi pinangka rahmat. ... ” (27/L35/MKint)
4	<i>Lawan tutur sarujuk kaliyan andharanipun penutur</i>	<i>Fungsi Representasional</i> kangge ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun	Nur Endah : “Yen sore ngene iki alun-alun kene rame banget ya?” Gilar : “ Saya peteng biasane uga malah saya rame. Ing sisih kana sok ana atraksi Dhebus utawa atraksi-atraksi liyane .”(6/L19/MKrep)
5	<i>Lawan tutur sarujuk kaliyan pamanggihipun penutur</i>	<i>Fungsi Metalingual</i> kangge ngandharaken	Pak Sastra : “Jenengmu apik. Mesthi lairmu ing wayah rina.” Gilar : “ Kasinggihan. Ngendikanipun Ibu pancen

Tabel salajengipun

No	Panganggening Maksim Kecocokan	Ginanipun	Indikator
		basa kasebut	kados makaten. Milanipun lajeng dipunparingi tetenger Bagaskara.” (48/L59/MKmet)
		<i>Fungsi Imajinatif</i> kangge ngandharaken pamanggih boten nyata	Mas Jaka : senajan diblebet nganggo tembung-tembung endah nanging tetep ora bisa ndhelikake yen kowe kasmaran marang dheweke.” Erni : “Iya. Yen aku maca tulisan-tulisanmu, aku sok-sok mbayangake, mendahneya mulyane yen sing dadi pacarmu kuwi aku. Gilar romantis banget, sih.” (62/L81/MKImj)

Tabel 2: *Penyimpangan Maksim Kecocokan* wonten Novel *Lintang Anggitanipun Ardini Pangastuti*

No	Penyimpangan Maksim Kecocokan	Ginanipun	Indikator
1	<i>Lawan tutur</i> boten sarujuk kaliyan andharanipun <i>penutur</i>	<i>Fungsi Emotif</i> kangge ngandharaken raos sedhih <i>lawan tutur</i> ipun	Gilar : “Kok sliramu sajake isih trauma karo kos mu sing lawas?” Nur Endah: “Trauma sih ora... Aku tau ngalami manggon ing kos sing aturane longgar, rasane ya ngana kae. Mosok saiki kudu dak baleni?” (18/L28/PMKemt)
		<i>Fungsi Emotif</i> kangge ngandharaken raos duka <i>lawan tutur</i> ipun	Gilar : “Sapa ngerti tekaku mrengs satemene mung dianggep ngganggu.” Nur Endah : “Yen Mas Gilar duwe perasaan kaya mangkono ya luwih becik ora usah teka.” (29/L37/PMKemt)
		<i>Fungsi Emotif</i> kangge ngandharaken raos bingung <i>lawan tutur</i> ipun	Nur Endah : “Mas Gilar ora percaya yen aku bisa masak? Kapan-kapan mengko dak undang menyang kosku nunggoni aku masak.” Gilar : “Nanging aku tetep

Tabel salajengipun

No	<i>Penyimpangan Maksim Kecocokan</i>	Ginanipun	<i>Indikator</i>
			ora percaya yen Lintang bisa masak.” (10/L22/MKemt)
2	<i>Lawan tutur boten sarujuk kaliyan panyuwunipun penutur</i>	<i>Fungsi Direktif</i> kangge ndhawuhi penutur anggenipun maturnuwun	Gilar : “Matur nuwun sanget, Pak.” Pak Sastra : “ Aja matur nuwun marang aku. Maturnuwuna marang Sing Ing Ndhuwur kana... ” (52/L64/PMKdir)
		<i>Fungsi Direktif</i> kangge maringi pamrayogi penutur perkawis badhe nraktir	Gilar : “Serius ora apa-apa. Aku lagi duwe rejeki.” Nur Endah : “ Ya kapan-kapan wae. Ora saiki. ” (16/L25/PMKdir)
		<i>Fungsi Direktif</i> kangge ngyakinaken penutur perkawis katresnan	Firman : “Yang percayaa. Mung kowe wanita kang dak tresnani ing salumahe bumi iki.” Nur Endah : “ Eling Fir. Kita ora kena mlangkah luwih adoh. Durung wektune. Mbesuk aku wis resmi dadi duwekmu, kabeh bakal dak pasrahake marang kowe.” (1/L5/PMKdir)
3	<i>Lawan tutur boten sarujuk kaliyan pamanggihipun penutur</i>	<i>Fungsi Interpersonal</i> kangge basa-basi perkawis jajanan	Gilar : “Ya kena. Ngendi? KFC utawa baksone Pak Tembung, apa menyang Arek-Arek wae?” Nur Endah : “ Ah, aku mung guyon, kok. ” (15/L25/PMKint)
		<i>Fungsi Interpersonal</i> kangge ngandharaken perkawis pakaryan	Nur Endah : “Rahmat saka Tuhan iku rak ora mung awujud materi ta, Mas? Nanging bisa uga arupa liyane sing non materi.” Gilar : “ Nanging iki musibah, Lintang. Iwak ing keramba sing olehku ngopeni kanthi rekasa, kurang seminggu panen katerak limbah kimia sing ngandhut racun... ”(25/L34/PMKint)

Tabel salajengipun

No	<i>Penyimpangan Maksim Kecocokan</i>	Ginanipun	<i>Indikator</i>
		<i>Fungsi Interpersonal</i> kangge ngandharaken perkawis pribadhi	<p>Bagas : “Pindhah gaweyan wae, Gilar. Wong potongan kaya kuwe kuwi dadi bintang film wae payu kok gelem-geleme nyambut gawe sing rekasa. Mlebu sanggar meneh wae Gilar ...”</p> <p>Gilar : “Wis, aku ora tau ngimpi dadi bintang film utawa bintang sinetron. Olehku melu latihan mbiyen kae mung kanggo selingan. Tinimbang ing ngomah nglangut.” (54/L72/PMKint)</p>
4	<i>Lawan tutur</i> boten sarujuk kaliyan andharanipun <i>penutur</i>	<i>Fungsi Representasional</i> kangge ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun	<p>Gilar : “.... Kanggone wong sing uripe tansah kecukupan, urip iki endah, manis. Sebab dheweke ora tau ngrasakake rekasa, ora tau ngrasakake kangelan kaya dene wong sing uripe kurang mampu. Conto paling cedhak ya aku iki.”</p> <p>Nur Endah : “Anggepane Mas Gilar ora kabeh bener. Sebab ora sethithik wong sing uripe tansah kecukupan ing babagan materi, nanging ora bahagia. Rumangsa yen urip ki pait, getir. Ora beda karo perasaanane Mas Gilar.” (4/L10/PMKrep)</p>
5	<i>Lawan tutur</i> boten sarujuk kaliyan pamanggihipun <i>penutur</i>	<i>Fungsi Imajinatif</i> kangge ngandharaken pamanggih boten nyata	<p>Mas Jaka : “... Eh, puisi-puisine Mas Gilar bagus-bagus nanging kok cengeng. Jane sliramu duwe bakat kanggo dadi penulis.”</p> <p>Gilar : “Ah, ra sah ngalem, Mas. Mengko mundhak sirahku gedhe.” (57/L76/PMKimj)</p>

B. Pirembagan

Wicantenan minangka setunggal wujud *tindak sosial* kalih *partisipan* utawi langkung. Pramila supados wicantenan saged kalampahan kanthi sae, *penutur* kaliyan *peserta tutur* kedah *aktif* wonten ing proses wicantenan kasebut. Bilih wonten setunggal utawi langkung pihak ingkang boten *aktif*, wicantenan menika boten saged kalampahan kanthi sae. Supados proses *komunikasi* saged kalampahan kanthi sae dipunbetahaken wontenipun *kerjasama*, salajengipun *kerjasama* ingkang sae saged dipunwujudaken kanthi tumindak ingkang santun antawisipun *penutur* kaliyan lawantuturipun. Satemah kekalihipun saged mujudaken *topik* wicantenan ingkang *relevan*, cetha, gampil dipunmangertosi saha *fokus* kaliyan *topik* wicantenanipun.

Maksim inggih menika *prinsip* utawi pranatan ingkang kedah dipunmangertosi *peserta* tuturipun sawontening wicantenan minangka usaha kangge nglancarakaken *proses komunikasi*. Bilih ing wicantenan dipunpanggihi *penyimpangan*, menika mujudaken wontenipun *implikasi-implikasi* tartamtu ingkang badhe dipungayuh penuturipun.

Wonten panaliten menika, panyerat badhe ngandharaken tuturan ingkang ngginakaken (taat asas), nyebal saking *maksim kecocokan* saha ngandharaken menapa ginanipun. Sedaya tuturan menika dipunpikantuk wonten novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti. Tuturan menika winates, inggih anamung panganggening saha penyimpanganipun saking *prinsip kesopanan* inggih menika *maksim kecocokan*.

a) Panganggening Maksim Kecocokan

Tuturan saged dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan* bilih *peserta tutur* saged manggihaken setunggal *kecocokan*. *Penutur* kaliyan *lawan tutur* kedah *me-maksimalaken kecocokan* saha *me-minimalaken ketidakcocokan* wonten ing wicantenan. Kekalihipun kedah mujudaken solah bawa ingkang wicaksana, lembah manah kangge nggayuh setunggal *kecocokan*.

Panyerat badhe ngandharaken panganggening *maksim kecocokan* saha ginanipun ingkang dipunpanggihi wonten novel Lintang. Ginanipun basa ingkang dipunpikantuk wonten ing novel kasebut wonten 6 *fungsi*, inggih menika *fungsi emotif, direktif, interpersonal, representasional, metalingual* saha *imajinatif*. Pramila *fungsi emotif* menika kangge ngandharaken (1) raos bingah, (2) sedih, saha (3) raos bingung. Wondene *Fungsi instrumental* menika basa kangge (1) ndhawuhi nglampahi pakaryan, (2) paring pamrayogi, saha (2) ngyakinaken lawan tuturipun.

Fungsi Interpersonal menika basa kangge (1) *basa-basi*, (2) ngandharaken perkawis pakaryan, saha (2) ngandharaken perkawis pribadhi. *Fungsi representasional* inggih menika basa kangge ngandharaken prastawa wonten ing sakiwatengenipun. *Fungsi metalingual* inggih menika basa kangge ngandharaken basa kasebut. Wondene *fungsi imajinatif* inggih menika basa kangge ngandharaken pamanggih boten nyata.

1) *Fungsi Emotif*

Fungsi emotif menika dipunginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken *penutur* menapadene *lawan* tuturipun. Menapa ingkang dipuntuturaken *mitra tutur* jumbuh kaliyan patrapipun inggih menika kahanan emosinipun. Saking asiling panaliten tumrap novel Lintang dipunpanggihi *fungsi emotif* ingkang ngandharaken raos bingah, sedhih kaliyan raos bingung. Andharanipun inggih menika:

Konteks : Pak Sastra nyariosaken perkawis bisnis obat kagunganipun kaliyan Gilar.

(1) Pak Sastra : “Mesthi kowe gumun, obat-obatan utawa jamu sing beredar ing pasaran akeh lan regane uga bersaing. Nanging geneya jamuku kok tetep payu? Tetep laris? Kuwi jan-jane mung gumantung marang teknik penjulannya. Priye carane nawakake, priye carane ngedol. Mesthi wae kabeh mau mbutuhake ketlatenan lan keuletan. Urip pancen mbutuhake perjuangan. Berjuang amrih urip kita luwih apik, selaras karo kang dikersakake dening Kang Maha Kuasa. Nanging ya kuwi, dadi wong apik ing satengah-tengahe keramean kutha kaya Jakarta iki jelas dudu bab sing gampang. Kuwi uga mbutuhake perjuangan tersendiri. Ah, Bapak wis kakehan anggone ngomong.”

Gilar : **“Mboten menapa-napa, Pak. Kula seneng mirengaken.”** (51/L64/MKemt)

Pacelathon menika nedahaken bilih wonten setunggal *kecocokan*. Dipuntingali saking wangsulanipun Gilar **“Mboten menapa-napa, Pak. Kula seneng mirengaken.”** Saking andharanipun saderengipun Pak Sastra **“...Ah, Bapak wis kakehan anggone ngomong.”** Kekalihipun sampun manggihaken

setunggal *kecocokan*. Satemah pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa ing pacelathon inggih menika ngginakaken *fungsi emotif*. Basa kangge ngandharaken menapa raosipun *penutur* utawi *lawan tuturipun*. *Emotif* ingkang dipunraosaken inggih menika **raos bingah**. Gilar ngandharaken raos bingahipun. Piyambakipun bingah mirengaken andharanipun Pak Sastra ngengingi perusahaan jamunipun ingkang tetep laris sanajan sainganipun kathah.

Konteks : Nur Endah kaliyan Gilar sami nyawang langit ing wayah sonten. Kakalihipun ngandharaken pamujinipun kangge Gusti ingkang Maha Asih

(2) Gilar : “Wiwit... ora let suwe sawise aku kenal sliramu. Jarene urip iki kudu dinikmati. Ya dak coba. Pranyata pancen endah. Ing kono aku bisa ngrasakake KeagunganE Tuhan, Kemaha murahanE, rahmate marang titahe tanpa winates. Mung si titah kaya dene aku ngene iki upamane, kadhang ora bisa mmensyukuri

Nur Endah : “**He-em. Aku dhewe ya sok mangkono. Ora bisa tansah bersyukur. Kerep nggersula, ora tau trima karo peparinge Gusti.** Kuwi pancen kelemahan kita pinangka manungsa sing sarwa winates.”
(8/L21/MKemt)

Pacelathon menika nedahaken bilih wontenipun *maksim kecocokan*.

Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah “**He-em. Aku dhewe ya sok mangkono..**” wangsulan “**He-em**” menika nedahaken bilih *lawan tutur* sarujuk kaliyan menapa ingkang dipunadharaken *penutur* bilih “..**kadhang**

ora bisa mensyukuri". Pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan* amargi kekalihipun sampun manggihaken *setunggal kecocokan*.

Ginanipun basa ing pacelathon inggih menika ngginakaken *fungsi emotif*. Emotifipun inggih menika ngandharaken **raos sedhih**. Sedhihipun *penutur* menika getun amargi boten saged ngraosaken syukur saking menapa peparanganipun Gusti, kemaha murahanE, rahmate marang titahipun ingkang boten winates.

Konteks : Gilar kepanggih kaliyan Pak Sastra wekdal mlampah-mlampah wonten Tugu Monas Jakarta, lajeng pitepangan.

(3) Pak Sastra : "Wis sepuluh taun. Kawit kutha iki isih durung kaya saiki. Isih sepi. Eh, Bapak mau wis rada sauntara lungguh ing kene. Dakgatekake Nak Gilar kok kaya wong bingung. Apa sing mbokpikirake, Nak?"

Gilar : "**Inggih, leres. Kula pancen saweg bingung.** Bapak rak sampun dangu manggen wonten Jakarta. Lan mbokbilih Bapak menika ugi kalebet tiyang ingkang berhasil. Mugi Bapak kersa paring ngendika dhumateng kula, kados pundi caranipun amrih kula saged berhasil ..." (49/L59/MKemt)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar "**Inggih, leres..**" saking pitakenanipun Pak Sastra bilih Gilar menika katingal bingung. Gilar sarujuk kaliyan andharanipun *penutur* ngengingi kahanan piyambakipun ing pacelathon menika. Satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa saking pacelathon menika inggih *fungsi emotif*. Saged kalebet *fungsi emotif* amargi *lawan* tuturipun ngandharaken menapa ingkang

dipunraosaken. *Lawan tutur* ngraosaken **bingung**. Gilar ngandharaken bilih piyambakipun saweg bingung amargi sampun dangu wonten ing Jakarta dereng pikantuk padamelan.

2) *Fungsi Direktif*

Fungsi direktif menika basa ingkang ginanipun kangge paring prentah. Basa supados *penutur* utawi *lawan tutur* nindakaken satunggal pakaryan jumbuh kaliyan menapa dhawuhipun penuturipun. Saking asiling panaliten tumrap novel Lintang dipunpanggihi *fungsi direktif*, andharanipun wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Gilar sowan wonten *redaksi* lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi puisi saderengipun dipunterbitaken ing majalah. Mas Jaka lajeng nawani setunggal padamelan kangge Gilar saha supados Gilar enggal nglebetaken lamaranipun.

(4) Gilar : “Paling ora ya wulan ngarep, Mas. Aku rak kudu pamit lan ngrampung-ngrampungake tugasku dhisik.”

Mas Jaka : “**Ya, dak tunggu. Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik.** Yen kliwat saka kuwi kesempatan iki dakwenehake liyane.” (59/L77/MKdir)

Saking pacelathon menika katingal *taat asas* saking *maksim kecocokan*. Saged dipuntingali wangsulaniipun Mas Jaka “**Ya, dak tunggu..**” menika nedahaken bilih piyambakipun sarujuk saking menapa panyuwunipun Gilar “**.. wulan ngarep, Mas. Aku rak kudu pamit lan ngrampung-ngrampungake tugasku dhisik.**” Wangsulane menika nedahaken bilih Mas

Jaka utawa saged dipunsebut *lawan tutur* menika boten nulak menapa panyuwunanipun *penutur*. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Satemah pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan tutur*ipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi direktif* inggih menika **ndhawuhi** *lawan tutur*ipun. Mas Jaka minangka *lawan tutur*ipun saking Gilar sarujuk bilih Gilar badhe pamit kaliyan ngrampungaken tugasipun rumiyin “..**Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik**” menika nedahaken bilih Mas Jaka ndhawuhi Gilar supados sowan wonten redaksi boten langkung saking *pertengahan bulan* anggenipun ngempalaken lamaran padamelanipun.

Konteks : Sasampunipun maem, Nur Endah kaliyan Gilar eyel-eyelan anggenipun badhe mbayar

- (5) Gilar : “Kudune aku sing mbayar. Mosok cewek sing nraktir.”
 Nur Endah : “Ah padha wae. Rak aku sing ngajak.”
 Gilar : “Nanging...?!”
 Nur Endah : “Ssst dirungokne liyane. **Ya, wis. Suk liya wektu gentian Mas Gilar sing mbayari.**” (14/L23/MKdir)

Saking pacelathon menika katingal *taat asas* saking *maksim kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah “**Ya, wis**” menika nedahaken bilih piyambakipun sarujuk saking menapa panyuwunipun Gilar “**Kudune aku sing mbayar. Mosok cewek sing nraktir.**” Wangsulanipun menika nedahaken bilih Nur Endah utawa saged dipunsebut *lawan tutur* menika boten nulak menapa panyuwunanipun *penutur*.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan sampun kalampahan. Saking menapa panyuwunipun tiyang ingkang paring prentah dipunsarujuki dening tiyang ingkang nampi prentah. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Satemah pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi direktif*. *Fungsi direktif* ing pacelathon menika nggadhahi ancas **paring pamrayogi**. Nur Endah minangka *lawan* tuturipun sarujuk bilih dipunbayari Gilar ananging sanes wekdal. “... **Suk liya wektu gentian Mas Gilar sing mbayari.**” Wangsulipun Nur Endah menika nedahaken bilih piyambakipun nyukani pamrayogi supados sanes wekdal Mas Gilar ingkang mbayari.

Konteks : Gilar sowan wonten *redaksi* lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi

(6) Mas Jaka : “Ya, dak tunggu. Nanging **aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik**. Yen kliwat saka kuwi kesempatan iki dakwenehake liyane.”

Gilar : “**Oke, Mas. Awal bulan aku mesthi wis mlebu**”.
(60/L77/PMKdir)

Saking pacelathon menika katingal *taat asas* saking *maksim kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar “**Oke, Mas. Awal bulan aku mesthi wis mlebu**” menika nedahaken bilih piyambakipun sarujuk saking menapa panyuwunipun Mas Jaka anggenipun ndhawuhi ngempalaken

layang lamaran “**aja kliwat pertengahan bulan**”. Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujuan sampun kalampahan. Antawisipun penutur kaliyan lawan tuturipun inggih menika Gilar kaliyan Mas Jaka. Saking menapa panyuwunipun tiyang ingkang paring prentah dipunsarujuki dening tiyang ingkang nampi prentah. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Satemah pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi direktif*. Andharanipun Mas Jaka “...**aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik..**” menika paring prentah kaliyan Gilar, ingkang nedahaken fungsi direktifipun. Lajeng wangsulanipun Gilar minangka *lawan* tuturipun sarujuk saking menapa dhawuhipun penutur inggih menika “**Awal bulan aku mesthi wis mlebu**”. Sinaosa wangsulanipun Gilar menika boten ngginakaken tembung ‘ya’ menika sampun nedahaken bilih Gilar sarujuk. Wangsulanipun Gilar kangge ngyakinaken *penutur* anggenipun ngempalaken lamaran ing awal bulan.

3) *Fungsi Interpersonal*

Fungsi interpersonal dipunginakaken kangge memitran, njalin sesambetan kaliyan tiyang sanes ingkang ndadosaken sesambetan kasebut langkung ngremenaken. Saking asiling panaliten tumrap novel Lintang dipunpanggihi *fungsi interpersonal* inggih menika basa kangge *basa-basi*,

wicantenan perkawis pakaryan kaliyan perkawis pribadhi. Andharanipun inggih menika:

Konteks : Gilar kepanggih kaliyan Pak Karman badhe medal saking padamelanipun lajeng pamit.

(7) Pak Karman : “O, yen alasanmu perkara kuwi, aku ya wis ora bisa nggondheli maneh. Aku seneng kowe gelem terus terang. Nanging kowe ora bisa langsung metu ngono wae. Urusan-urusanmu kudu mbok pasrahake marang gantimu dhisik.”

Gilar : **“Inggih, Pak. Kula mangertos. Kula maturnuwun dhumateng pengertianipun Bapak.”** (61/L78/MKint)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar **“Inggih, Pak. Kula mangertos..”** saking andharanipun Pak Karman **“Nanging kowe ora bisa langsung metu ngono wae. Urusan-urusanmu kudu mbok pasrahake marang gantimu dhisik”**. Gilar sarujuk kaliyan andharanipun Pak Karman wonten pacelathon menika. Satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Gilar utawa saged dipunsebut *lawan tutur* menika boten nulak menapa panyuwunanipun *penutur*.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan sampun kalampahan. Saking menapa panyuwunipun tiyang ingkang paring prentah dipunsarujuki dening tiyang ingkang nampi prentah. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut sampun ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking lawan tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi interpersonal*, inggih menika kangge ***basa-basi***. Wangsulanipun Gilar “... **Kula maturnuwun dhumateng pengertianipun Bapak.**” Wangsulanipun Gilar menika nedahaken basa-basinipun, supados pacelathon menika katingal langkung santun.

Konteks : Gilar kaliyan Nur Endah crita-crita wonten ing teras kos-kosanipun Nur Endah perkawis pakaryan. Gilar ngandharaken bilih piyambakipun nembe miwiti usaha cilik-cilikan

(8) Nur Endah : “Mas Gilar kudu sing optimis. Jenenge wong usaha resikone pancen mung ana loro. Berhasil utawa gagal. Nanging kita kudu tetep optimis. Sebab sikap kita, keyakinan kita marang sawening bab sok bisa numusi.”

Gilar : “**Iya aku bakal optimis.**”(19/L29/MKint)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar “**Iya aku bakal optimis**” saking panyuwunanipun Nur Endah “**Mas Gilar kudu sing optimis**”. Satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Gilar utawa saged dipunsebut *lawan tutur* menika boten nulak menapa panyuwunanipun *penutur* supados *optimis*.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan sampun kalampahan. Saking menapa panyuwunipun tiyang ingkang paring prentah dipunsarujuki dening tiyang ingkang nampi prentah. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut sampun ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *penutur* menapadene *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi interpersonal*. *Fungsi interpersonal* ingkang ginanipun **ngandharaken perkawis pakaryan**. Kekalihipun saweg ngandharaken perkawis pakaryan. **“Jenenge wong usaha resikone pancen mung ana loro. Berhasil utawa gagal..”** Nur Endah kaliyan Gilar ngandharaken pakaryan ingkang saweg dipunrintis kaliyan Gilar.

Konteks : Nur Endah ngandharaken pengalamanipun kaliyan Gilar bab wujudipun rahmat ingkang sampun diparingaken Gusti marang piyambakipun.

(9) Gilar : “Lintang, yen ora kabotan terusna olehmu crita mau. Mungkin aku bisa blajar saka pengalamanmu.”

Nur Endah : **“Ora akeh bacute. Intine ya mung kuwi. Apa sing biyen dakanggep musibah, saiki daksadhari yen kuwi pinangka rahmat. Merga saupama ora ana kedadeyan kuwi, mbokmenawa aku ora kaya saiki iki. Aku matur nuwun marang Gusti Kang Akarya Jagad, sing wis kersa ngelingake aku liwat musibah iku, saengga aku bisa nyawang marang urip iki kanthi ‘kaca mata’ kang seje. Ora kaya sadurunge.”**
(27/L35/MKint)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah ingkang sampun ngandharaken menapa panyuwunipun Gilar **“ terusna olehmu crita mau. Mungkin aku bisa blajar saka pengalamanmu”**. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah utawa saged dipunsebut *lawan tutur* menika boten nulak menapa panyuwunanipun *penutur* supados nerasaken anggenipun nyariosaken pengalamanipun.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan sampun kalampahan. Saking menapa panyuwunipun tiyang ingkang paring prentah dipunsarujuki dening tiyang ingkang nampi prentah. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

GINANIPUN BASA BILIH DIPUNTINGALI SAKING *lawan* TUTURIPUN, PACELATHON MENIKA NGGINAKAKEN *fungsi interpersonal*. *Fungsi interpersonal* kangge **ngandharaken perkawis pribadhi**. Andharanipun saking Nur Endah menika sampun nedahaken babagan pribadhinipun. Inggih menika pengalamanipun ingkang sampun dipunlampahi saderengipun mujudaken salah setunggal Rahmat saking Gusti.

4) *Fungsi Representasional*

Fungsi representasional menika basa kangge ngandharaken perkawis wonten ing sakiwa tengenipun. Basa ingkang ngandharaken prastawa-prastawa adhedhasar pamrayogi *penutur* utawa *mitra* tuturipun. Andharanipun wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sasampunipun ningali pameran buku wonten beteng Vredeburg, Nur Endah kaliyan Gilar tumuju wonten Alun-alun Ler

(10) Nur Endah : “Yen sore ngene iki alun-alun kene rame banget ya?”

Gilar : “**Saya peteng biasane uga malah saya rame. Ing sisih kana sok ana atraksi Dhebus utawa atraksi-atraksi liyane.**” (6/L19/MKrep)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar “**Saya peteng biasane uga malah saya rame**”.

Wangsulan menika nyarujuki saking andharanipun Nur Endah **“Yen sore ngene iki alun-alun kene rame banget ya?”**. Sinaosa boten ngginakaken tembung “Iya” ananging wangsulanipun Gilar menika sampun nedahaken bilih alun-alun menika rame. Satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut sampun ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *penutur* menapadene lawan tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi representasional*. Inggih menika **ngandharaken objek wonten ing sakiwa tengenipun**. Nur Endah ngandharaken alun-alun menika rame pramila Gilar ugi nambahaken alun-alun menika rame bilih sampun sonten amargi wonten atraksi Dhebus.

Konteks : Gilar kaliyan Nur Endah anggenipun crita-crita boten keraos ngantos sonten. Pramila Gilar badhe nunut sholat Magrib ananging Nur Endah ngandharaken bilih menika kos-kosan wanita. Satemah Gilar sholat wonten mesjid

(11) Nur Endah : “Sori ya, Mas. Ing kene ora bisa nyedhiyakake papan kanggo sholan priya. Soale penghunine kabeh wanita, sih. Ibu kos dhewe ya wis ora kagungan garwa.”

Gilar : **“Ora apa-apa, Lintang. Aku maklum, kok. Karo meneh sholat ing Mesjid luwih kepenak. Bisa jamaah. Wis, ya.”** (20/L29/MKrep)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar **“Ora apa-apa, Lintang”**. Wangsulan menika nyarujuki saking andharanipun Nur Endah **“Sori ya, Mas. Ing kene ora bisa nyedhiyakake papan kanggo sholan priya”**. Wangsulanipun menika

nedahaken bilih Gilar utawa saged dipunsebut lawan tutur menika sarujuk saking andharanipun penutur. Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan sampun kalampahan. Kekalihipun sampun manggihaken setunggal *kecocokan*. Satemah pacelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking penutur menapa dene lawan tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi representasional*. *Fungsi representasional* kangge **ngandharaken prastawa wonten ing sakiwa tengenipun**. Kekalihipun saweg ngandharaken kahanan wonten ing kos bilih boten wonten papan kangge sholat priya. Lawan tutur ugi ngandharaken bilih wonten ing mesjid menika langkung sekeca.

5) *Fungsi Metalingual*

Fungsi metalingual menika dipunginakaken kangge ngandharaken basa menika kiyambak. Tegesipun basa dipunginakaken kangge ngandharaken teges-teges ingkang wonten gayutanipun kaliyan basa kasebut.

Konteks : Gilar kepanggih kaliyan Pak Sastra wekdal mlampah-mlampah wonten Tugu Monas Jakarta, lajeng pitepangan.

(12) Gilar : “Kula Gilar. Gilar Bagaskara.”
 Pak Sastra : “Jenengmu apik. Mesthi lairmu ing wayah rina.”
 Gilar : “**Kasinggihan. Ngendikanipun Ibu pancen kados makaten. Milanipun lajeng dipunparingi tetenger Bagaskara.**” (48/L59/MKmet)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar “**Kasinggihan**”. Kasinggihan menika tegesipun

iya kaya mangkono (Poerwadarminta, 1939: 504). Saking wangsulan menika satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut sampun ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *penutur* menapadene *lawan tuturipun*, pacelathon menika ngginakaken *fungsi metalingual*. *Fungsi metalingual* kangge **ngandharaken basa menika kiyambak**. Bagaskara menika dipuntegesi kaliyan Pak Sastra bilih miyosipun Gilar ing wayah rina utawi awan.

Konteks : Pak Karman bosipun Gilar nyuwun supados Gilar nyamektaaken surat-surat saderengipun tindak luar kota

(13) Gilar : “Sampun. Kula namung nyuwun pangestu dhumateng Bapak.”
Pak Karman : **“Yoh, dakpangestuni. Selamat berjuang semoga sukses.”** (53/L66/MKmet)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulanipun Pak Karman **“Yoh, dakpangestuni”** saking menapa panyuwunipun Gilar **“Kula namung nyuwun pangestu dhumateng Bapak”**. Kanthi wangsulan “yoh” saking Pak Karman menika satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*.

Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Pak Karman utawa saged dipunsebut *lawan tutur* menika boten nulak menapa panyuwunipun *penutur* anggenipun paring donga. Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan sampun kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut sampun ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi metalingual*. *Fungsi metalingual* menika kangge **ngandharaken basa menika kiyambak**. Pak Karman ngandharaken bilih piyambakipun badhe mangestuni Gilar. **“Selamat berjuang semoga sukses”** menika wujudipun saking pengestu utawi pandonganipun saking Pak Karman.

6) *Fungsi Imajinatif*

Fungsi imajinatif menika dipunginakaken kangge ngandharaken pamanggihipun bab karya seni. Seni ingkang sinerat utawa lisan. Satemah fungsi imajinatif menika kangge ngandharaken kaendahan puisi, tembang, lukisan, dongeng lan sakpiturutipun. Ananging wonten ing novel Lintang menika fungsi imajinatif kangge ngandharaken raos ingkang boten nyata. Basa kangge pangangen-angen. Andharanipun ing ngandhap menika.

Konteks : Gilar guneman kaliyan mas Jaka Pelung kaliyan kanca-kanca kantoripun ing kantor redaksi (Erni kaliyan Anita)

(14) Mas Jaka : “Aku mung guyonan kok, ditampa serius. Eh, sapa sih cewek sing kerep mbok nggo tokoh critamu kuwi? Puisi-puisimu isine ya padha wae senajan diblebet nganggo tembung-tembung endah nanging tetep ora bisa ndhelikake yen kowe kasmaran marang dheweke.”

Erni : **“Iya. Yen aku maca tulisan-tulisanmu, aku sok-sok mbayangake, mendahneya mulyane yen sing dadi pacarmu kuwi aku. Gilar romantis banget, sih.”**
(62/L81/MKimj)

Pacelathon menika nedahaken setunggal *kecocokan*, saged dipuntingali saking wangsulnipun Erni “**Iya**”. Wangsulane menika nyarujuki saking andharanipun Mas Jaka bilih Gilar boten saged ndhelikake menawi Gilar kasmaran marang priyantun ingkang dados *inspirasi* setara-seratanipun. Saking wangsulnipun Erni menika satemah dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Salajengipun pancelathon menika dipunsebut ngginakaken *maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pancelathon menika ngginakaken *fungsi imajinatif*. *Fungsi imajinatif* menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang boten nyata. “**Yen aku maca tulisan-tulisanmu, aku sok-sok mbayangake, mendahneya mulyane yen sing dadi pacarmu kuwi aku. Gilar romantis banget, sih**”. Andharanipun Erni menika anamung pangangen-angen utawi boten nyata kangge paring pujian dhumateng Gilar. Erni nggadhahi pangangen-angen bilih dados pacaripun Gilar menika endah.

b) Penyimpanganipun Maksim Kecocokan

Tuturan saged dipunsebut nyebal saking *maksim kecocokan* bilih *peserta tutur* boten manggihaken setunggal *kecocokan*. *Penutur* kaliyan *lawan tutur*ipun *me-maksimalaken ketidakcocokan* saha *me-minimalaken kecocokan* wonten ing wicantenan. Kekalihipun boten mujudaken solah bawa ingkang wicaksana saha lembah manah satemah ing *proses komunikasi* boten manggihaken setunggal *kecocokan*.

Ginanipun basa ingkang dipunandharaken saking wicantenan ingkang nyebal saking *maksim kecocokan* wonten 5. Inggih menika *fungsi emotif* inggih menika kangge ngandharaken (1) raos sedih, (2) raos duka, saha (3) raos bingung. Wondene *Fungsi instrumental* inggih menika basa kangge (1) ndhawuhi nglampahi pakaryan, (2) paring pamrayogi, saha (2) ngyakinaken. *Fungsi Interpersonal* inggih menika basa kangge (1) *basa-basi*, (2) ngandharaken perkawis pakaryan, saha (2) ngandharaken perkawis pribadhi.

Fungsi representasional inggih menika basa kangge ngandharaken prastawa wonten ing sakiwatengenipun. Wondene *fungsi imajinatif* inggih menika basa kangge ngandharaken pamanggih boten nyata.

1) *Fungsi Emotif*

Fungsi emotif menika dipunginakaken kangge ngandharaken menapa ingkang dipunraosaken. Menapa ingkang dipuntuturaken jumbuh kaliyan patrapipun inggih menika kahanan emosinipun. Saking asiling panaliten tumrap novel Lintang dipunpanggihi *fungsi emotif* ingkang ngandharaken raos sedhih, raos duka kaliyan raos bingung. Andharanipun wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Sasampunipun mlampah-mlampah saking Alun-alun, Gilar mampir wonten kos-kosanipun Nur Endah. Gilar nyuwun pirsu kaliyan Nur Endah perkawis pranatan kos-kosan

(15) Gilar : “Kok sliramu sajake isih trauma karo kos mu sing lawas?”

Nur Endah : **“Trauma sih ora. Jarene, pengalaman kui mujudake guru sing wicaksana. Aku tau ngalami manggon ing kos sing aturane longgar, rasane ya ngana kae. Mosok saiki kudu dak baleni?”**
(18/L28/PMKemt)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah **“Trauma sih ora”** saking pitakenanipun Gilar **“Kok sliramu sajake isih trauma..?”** Amargi Nur Endah boten sarujuk satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah minangka *lawan tuturipun* boten sarujuk saking pitakenanipun penuturipun . Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

GINANIPUN basa bilih dipuntingali saking *lawan tuturipun*, pacelathon menika ngginakaken *fungsi emotif*. *Fungsi emotif* ing pacelathon menika kangge ngandharaken **raos sedhih**. **“...Aku tau ngalami manggon ing kos sing aturane longgar, rasane ya ngana kae. Mosok saiki kudu dak baleni?”**. Wangsulan menika nedahaken raos sedhih lawan tuturipun. Minangka wujud bilih Nur Endah menika getun awit prastawa ingkang sampun kadadosan langkung rumiyin. Satemah boten dipunambali malih ngekos wonten ing kos-kosan ingkang longgar aturanipun..

Konteks : Gilar nyruput wedang jeruk dipunlajengaken pamit amargi sampun sawetara wekdal saha sampun sonten anggenipun dolan wonten kos-kosanipun Nur Endah

- (16) Gilar : “Sapa ngerti tekaku mrene satemene mung dianggep ngganggu.”
 Nur Endah : **“Yen Mas Gilar duwe perasaan kaya mangkono ya luwih becik ora usah teka.”** (29/L37/PMKemt)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah **“Yen Mas Gilar duwe perasaan kaya mangkono ya luwih becik ora usah teka.”** saking andharanipun Gilar **“Sapa ngerti tekaku mrene satemene mung dianggep ngganggu”**.

Amargi Nur Endah boten sarujuk kaliyan andharanipun Gilar satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah minangka *lawan* tuturipun boten sarujuk saking andharanipun penuturipun . Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi emotif* inggih menika ngandharaken **raos duka** lawan tuturipun **“Yen Mas Gilar duwe perasaan kaya mangkono ya luwih becik ora usah teka.”** Wangsulan menika nedahaken raos dukanipun Nur Endah amargi mangkel Gilar sampun gadhah pamanggih ingkang klentu.

Konteks : Gilar nyuwun pirsu kaliyan Nur Endah, kados pundi Nur Endah menika anggenipun maem. Amargi piyambakipun ngekos.

(17) Nur Endah : “Mas Gilar ora percaya yen aku bisa masak? Kapan-kapan mengko dak undang menyang kosku nunggoni aku masak.”

Gilar : “**Nanging aku tetep ora percaya yen lintang bisa masak.**” (10/L22/PMKemt)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulaniipun Gilar “**Nanging aku tetep ora percaya yen lintang bisa masak.**” saking pitakenaniipun Nur Endah “**Mas Gilar ora percaya yen aku bisa masak?**”. Amargi Gilar boten pitados wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulaniipun menika sampun nedahaken bilih Gilar minangka *lawan* tuturipun boten sarujuk saking pitakenaniipun penuturipun .

Kanthi wangsulani menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginaniipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi emotif* inggih menika kangge ngandharaken **raos bingung**. Andharaniipun Gilar “**Nanging aku tetep ora percaya yen lintang bisa masak**” menika nedahaken raos bingung lawan tutuipun ingkang dereng pitados bilih Nur Endah menika saged masak.

2) *Fungsi Direktif*

Fungsi direktif menika basa ingkang ginanipun kangge paring prentah. Basa supados *mitra tutur* menika nindakaken satunggal pakaryan jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunkersakaken penuturipun. Saking asiling panaliten tumrap novel Lintang dipunpanggihi *fungsi direktif* inggih menika kangge ndhawuhi, paring pamrayogi, saha nyakinaken *mitra* tuturipun. Andharanipun wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Pak Sastra nyariosaken perkawis bisnis obat kagunganipun, lajeng Gilar dipundhawuhi Pak Sastra tumut wonten ing bisnisipun. Gilar sarujuk.

(18) Gilar : “Matur nuwun sanget, Pak.”

Pak Sastra : “**Aja matur nuwun marang aku. Maturnuwuna marang Sing Ing Ndhuwur kana.** Wis wajibe yen wong urip iku tulung-tinulung.” (52/L64/PMKdir)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Pak Sastra “**Aja matur nuwun marang aku**” saking andharanipun Gilar “**Matur nuwun sanget, Pak**”. Amargi Pak Sastra nulak kekajenganipun Gilar wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Pak Sastra minangka *lawan* tuturipun boten sarujuk saking andharanipun penuturipun . Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi direktif*. Inggih menika kangge **ndhawuhi** mitra tuturipun supados nglampahi setunggal pakaryan. “**Maturnuwuna marang Sing Ing Ndhuwur kana.**” Wangsulan menika nedahaken bilih lawan tutur ndhawuhi mitra tuturipun. Pak Sastra ndawuhi Gilar supados ngaturaken panuwun dhumateng Gusti Allah, sanes dhateng piyambakipun.

Konteks : Gilar kepanggih Nur Endah sak bibaripun Nur Endah budhal saking kampus. Gilar badhe nraktir Nur Endah

(19) Gilar : “Serius ora apa-apa. Aku lagi duwe rejeki.”
 Nur Endah : “**Ya kapan-kapan wae. Ora saiki.**”
 (16/L25/PMKdir)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah “**Ya kapan-kapan wae. Ora saiki**” saking pepinginanipun Gilar badhe nraktir Nur Endah. Amargi Nur Endah boten purun dipuntraktir wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah minangka lawan tuturipun nulak saking panyuwunipun penuturipun . Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi direktif*. Inggih menika **maringi pamrayogi** mitra tuturipun. “**Ya kapan-kapan wae**” Wangsulan menika nedahaken bilih lawan

tutur maringi pamrayogi penuturipun supados sanes dinten kemawon anggenipun badhe nraktir.

Konteks : Nur Endah kaliyan Firman plesir wonten Kopeng. Amargi kedalon, kekalihipun nginep wonten losmen. Nur Endak sarujuk amargi dipunpeksa Firman, pacaripun.

(20) Firman : “Yang percayaa. Mung kowe wanita kang dak tresnani ing salumahe bumi iki.”

Nur Endah : **“Eling Fir. Kita ora kena mlangkah luwih adoh. Durung wektune. Mbesuk aku wis resmi dadi duwekmu, kabeh bakal dak pasrahake marang kowe.”** (1/L5/PMKdir)*nalisis:*

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah **“Eling Fir. Kita ora kena mlangkah luwih adoh. Durung wektune”** saking panyuwunanipun Firman badhe nggrayahi Nur Endah.

Amargi Nur Endah nulak panyuwunanipun Firman *kecocokan* pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah minangka lawan tuturipun nulak saking panyuwunipun penuturipun. Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi direktif*. Fungsi direktif ing pacelathon menika kangge ngyakinaken mitra tuturipun. **“Mbesuk aku wis resmi dadi**

duwekmu, kabeh bakal dak pasrahake marang kowe” wangsulan menika nedahaken bilih lawan tutur ngyakinaken penuturipun supados boten tumindak kebablasen saderengipun wancinipun.

3) *Fungsi Interpersonal*

Fungsi interpersonal dipunginakaken kangge memitran, njalin sesambetan kaliyan tiyang sanes ingkang ndadosaken sesambetan kasebut langkung ngremenaken. Saking asiling panaliten tumrap novel Lintang dipunpanggihi *fungsi interpersonal* inggih menika kangge *basa-basi*, wicantenan bab pakaryan kaliyan bab pribadhi. Andharanipun wonten ing ngandhap menika

Konteks : Gilar kepanggih Nur Endah sak bibaripun Nur Endah budhal saking kampus. Gilar badhe nraktir Nur Endah

(21) Gilar : “Ya kena. Ngendi? KFC utawa baksone Pak Tembong, apa menyang Arek-Arek wae?”
Nur Endah : “**Ah, aku mung guyon, kok.**” (15/L25/PMKint)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah “**Ah, aku mung guyon, kok**” saking pepinginanipun Gilar badhe nraktir Nur Endah, satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah minangka lawan tuturipun nulak kanthi alus saking panyuwunipun penuturipun . Kanthi wangsulan menika, satunggal

pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksimal kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi interpersonal*. Inggih menika kangge ***basa-basi***. **“Ah, aku mung guyon, kok”** Wangsulane menika nedahaken bilih *lawan tutur* menika anamung *basa-basi*, supados pacelathon menika katingal langkung akrab.

Konteks : Gilar ngandharaken raos mangkelipun kaliyan Nur Endah babagan pakaryanipun ngingu iwak ingkang katerak limbah. Nur Endah tansah ngleremaken raosipun Gilar supados boten klentu anggenipun mbiji keadilanipun Gusti.

(22) Nur Endah : “Rahmat saka Tuhan iku rak ora mung awujud materi ta, Mas? Nanging bisa uga arupa liyane sing non materi.”

Gilar : **“Nanging iki musibah, Lintang. Iwak ing keramba sing olehku ngopeni kanthi rekasa, kurang seminggu panen katerak limbah kimia sing ngandhut racun. Kamangka asile iwak iku kanggoku berarti banget. Nanging kabeh muspra. Kerja kerasku tanpa guna. Apa sing kaya mengkene iki isih mbok arani rahmat?”** (25/L34/PMKint)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulane Gilar **“Nanging iki musibah, Lintang”** saking andharane Nur Endah **“Rahmat saka Tuhan iku rak ora mung awujud materi ta, Mas? Nanging bisa uga arupa liyane sing non materi”**. Amargi Gilar boten sarujuk kaliyan andharane Nur Endah wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*.

Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Gilar minangka lawan tuturipun boten sarujuk saking andharanipun penuturipun.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*. Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi interpersonal*. *Fungsi interpersonal* ing pacelathon menika kangge **ngandharaken perkawis pakaryan**. Gilar nyariosaken musibah ingkang nembe dipunlampahi inggih menika usaha ulamipun ingkang badhe dipunpanen kenging limbah.

Konteks : Gilar kepanggih kaliyan Bagas sabudhalipun saking nyambut damel

(23) Bagas : “Pindhah gaweyan wae, Gilar. Wong potongan kaya kuwe kuwi dadi bintang film wae payu kok gelem-geleme nyambut gawe sing rekasa. Mlebu sanggar meneh wae Gilar. Mas bambang oleh job kanggo nggarap sinetron seri. Embuh pirang episode. Nanging sing jelas mbutuhake pemain akeh.”

Gilar : **“Wis, aku ora tau ngimpi dadi bintang film utawa bintang sinetron. Olehku melu latihan mbiyen kae mung kanggo selingan. Tinimbang ing ngomah nglangut.”** (54/L72/PMKint)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar **“Wis, aku ora tau ngimpi dadi bintang film utawa bintang sinetron”** saking panyuwunanipun Bagas **“Pindhah gaweyan wae, Gilar. Wong potongan kaya kuwe kuwi dadi bintang film wae payu kok gelem-geleme nyambut gawe sing rekasa.**

Mlebu sanggar meneh wae Gilar”. Amargi Gilar boten sarujuk kaliyan andharanipun Bagas wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Gilar minangka lawan tuturipun boten sarujuk saking panyuwunipun penuturipun.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi interpersonal*. Basa kangge **ngandharaken perkawis pribadhi**, inggih menika pribadhi *lawan* tuturipun. **“Wis, aku ora tau ngimpi dadi bintang film utawa bintang sinetron. Olehku melu latihan mbiyen kae mung kanggo selingan”** wangsulan menika nedahaken bilih *lawan tutur* ngandharaken pribadhinipun ingkang boten remen dados bintang film utawi bintang sinetron.

4) Fungsi Representasional

Fungsi representasional menika basa kangge ngandharaken perkawis wonten ing sakiwa tengenipun. Basa ingkang ngandharaken prastawa-prastawa adhedhasar pamrayogi *penutur* utawa *mitra* tuturipun. Andharanipun wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Nur Endah kepanggih kaliyan Gilar wonten parkiran wekdal budhal kuliah. Nur Endah lajeng guneman sawetawis kaliyan Gilar

- (24) Gilar : “Kasunyatane pancen ya kaya mangkono. Kanggone wong sing uripe tansah kecukupan, urip iki endah, manis. Sebab dheweke ora tau ngrasakake rekasa, ora tau ngrasakake kangelan kaya dene wong sing uripe kurang mampu. Conto paling cedhak ya aku iki.”
- Nur Endah : “**Anggepane Mas Gilar ora kabeh bener. Sebab ora sethithik wong sing uripe tansah kecukupan ing babagan materi, nanging ora bahagia. Rumangsa yen urip ki pait, getir. Ora beda karo perasaane Mas Gilar.**” (4/L10/PMKrep)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah “**Anggepane Mas Gilar ora kabeh bener**” saking andharanipun Gilar nengingi pagesangan. Amargi Nur Endah boten sarujuk kaliyan andharanipun Gilar wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Nur Endah minangka *lawan* tuturipun boten sarujuk saking andharanipun penuturipun. Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *penutur* menapa dene *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi representasional*. Basa kangge **ngandharaken prastawa wonten ing sakiwa tengenipun**. Kekalihipun saweg ngandharaken ngengingi kahanan pagesangan limrahipun ing sakiwa tengenipun inggih menika perkawisipun priyantun ingkang rekasa kaliyan priyantun ingkang mulya.

Konteks : Gilar budhal tumuju Jakarta badhe pados padamelan. Wonten ing Jakarta Gilar madosi alamat tantenipun, saderengipun pikantuk padamelan

(25) Gilar : “Ya rada rekasa Tante nggoleki alamat kene. Soale aku ora wani takon-takon. Wedi yen malah diblasukake. Jarene Jakarta ora kaya Yogya. Wong-wong ing kene padha egois lan tegelan.”

Tante Hermin : **“Ya ora kabeh mangkono. Sing apik uga akeh.”**
(30/L42/PMKrep)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Tante Hermin **“Ya ora kabeh mangkono. Sing apik uga akeh”** saking andharanipun Gilar **“... wong-wong ing kene padha egois lan tegelan”**. Amargi Tante Hermin boten sarujuk kaliyan andharanipun Gilar wonten pacelathon menika satemah boten dipunpanggihi setunggal *kecocokan*. Wangsulanipun menika sampun nedahaken bilih Tante Hermin minangka lawan tuturipun boten sarujuk saking andharanipun penuturipun.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*. Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *penutur* menapa dene *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi representasional*. Basa kangge ngandharaken perkawis wonten ing sakiwa tengenipun. Kekalihipun saweg ngandharaken bedanipun priyantun ingkang wonten Jakarta kaliyan Yogyakarta.

5) *Fungsi Imajinatif*

Fungsi imajinatif menika dipunginakaken kangge ngandharaken pamanggihipun bab karya seni. Seni ingkang sinerat utawa lisan. Satemah fungsi imajinatif menika kangge ngandharaken kaendahan puisi, tembang, lukisan, dongeng lan sakpiturutipun. Ananging wonten ing novel *Lintang* menika fungsi imajinatif kangge ngandharaken raos ingkang boten nyata. Basa kangge pangangen-angen. Andharanipun ing ngandhap menika

Konteks : Gilar sowan wonten redaksi lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi puisi saderengipun dipunterbitaken ing majalah. Mas Jaka lajeng nyukanii pirsu bilih wonten lowongan padamelan

(26) Mas Jaka : “Lho, kerja ing kene sing penting minat lan semangat. Liya-liyane nomer loro. Eh, puisi-puisine Mas Gilar bagus-bagus nanging kok cengeng. Jane sliramu duwe bakat kanggo dadi penulis.”

Gilar : **“Ah, ra sah ngalem, Mas. Mengko mundhak sirahku gedhe.”** (57/L76/PMKimj)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Gilar **“Ah, ra sah ngalem, Mas”** saking andharanipun Mas Jaka **“Jane sliramu duwe bakat kanggo dadi penulis.** Wangsulanipun menika nedahaken bilih Gilar minangka *lawan tuturipun* boten sarujuk saking andharanipun penuturipun.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi imajinatif*. Ancasipun inggih menika ngandharaken pamanggih ingkang boten nyata. Gilar ngandharaken “**Mengko mundhak sirahku gedhe**” menika tegesipun boten mustakanipun pranyata tambah ageng ananging tegesipun mindhak kumalungkung. Wangsulan menika nedahaken bilih lawan tutur ngginakaken fungsi imajinatif ing pacelathon.

Konteks : Nur Endah budhal saking kampus badhe mampir wonten kos-kosanipun Wiwin, kanca setunggal dhaerahipun. Ananging Nur Endah dipungodha kaliyan kanca kuliahipun

(27) Pras : “Hai, manis. Kok bengong. Mikir aku, ya?”
 Nur Endah : “**Ngaca dhisik, Pras. Tampang kaya kowe kuwi mosok mbelu etungan. Kurang komesiil.**”
 (2/L7/PMKimj)

Pacelathon menika nedahaken boten wontenipun setunggal *kecocokan*. Saged dipuntingali saking wangsulanipun Nur Endah “**Ngaca dhisik, Pras**” saking pitakenanipun Pras “**Kok bengong. Mikir aku, ya?**”. Wangsulanipun menika nedahaken bilih Nur Endah minangka *lawan* tuturipun boten sarujuk saking andharanipun penuturipun.

Kanthi wangsulan menika, satunggal pasarujukan boten kalampahan. Salajengipun pacelathon menika dipunsebut nyimpang saking *maksim kecocokan* utawi *penyimpangan maksim kecocokan*.

Ginanipun basa bilih dipuntingali saking *lawan* tuturipun, pacelathon menika ngginakaken *fungsi imajinatif*. Basa kangge ngandharaken pamanggih

ingkang boten nyata. Nur Endah ngandharaken “**Ngaca dhisik, Pras. Tampang kaya kowe kuwi mosok mbelu etungan. Kurang komesiil**” menika tegesipun boten ndhawuhi supades ngaca utawi ngilo ananging kedah *koreksi* dhiri. Wangsulan menika nedahaken bilih *lawan tutur* ngginakaken fungsi imajinatif ing pacelathon.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembaganipun babagan *maksim kecocokan* wonten novel Lintang anggitanipun Ardini Pangastuti, saged dipunpendhet dudutan. Dudutanipun inggih menika:

1. Panganggening *maksim kecocokan* wonten novel Lintang inggih menika pacelathon-pacelathon ingkang sampun manggihaken setunggal pasarujukan antawisipun *penutur* kaliyan *lawan* tuturipun. Wosipun pirembagan ingkang ngginakaken *maksim kecocokan* inggih menika *lawan tutur* sarujuk kaliyan andharanipun, pamanggihipun sarta sarujuk nindakaken menapa dhawuhipun *penutur*.
2. Ginanipun basa saking panganggening *maksim kecocokan* inggih menika *fungsi emotif* kangge ngandharaken raosipun *penutur* saha *lawan* tuturipun, *fungsi direktif* kangge ndhawuhi *lawan* tuturipun, *fungsi interpersonal* kangge ngandharaken pribadhinipun, *fungsi representasional* kangge ngandharaken prastawa ing sakiwatengenipun, *fungsi metalingual* kangge ngandharaken basa kasebut saha *fungsi imajinatif* kangge ngandharaken pamanggih boten nyata.

Saking pacelathon-pacelathon wonten novel Lintang kathah ngginakaken *maksim kecocokan*. Awit saking pacelathon ingkang kathah ngginakaken *maksim kecocokan* satemah *proses komunikasi* saged dipunsebut nggadahi sikap santun amargi pasarujukan sampun kalampahan.

3. *Penyimpangan maksim kecocokan* wonten novel Lintang inggih menika pancelathon-pancelathon ingkang boten manggihaken setunggal pasarujukan antawisipun *penutur* kaliyan *lawan* tuturipun. Wosipun pirembagan ingkang nyebal saking *maksim kecocokan* inggih menika *lawan tutur* boten sarujuk kaliyan andharanipun, pamanggihipun sarta boten sarujuk nindakaken menapa dhawuhipun *penutur*.
4. Ginanipun basa saking *penyimpangan maksim kecocokan* inggih menika *fungsi emotif* kangge ngandharaken raosipun *penutur* saha *lawan* tuturipun, *fungsi direktif* kangge ndhawuhi *lawan* tuturipun, *fungsi interpersonal* kangge ngandharaken pribadhinipun, *fungsi representasional* kangge ngandharaken prastawa ing sakiwatengenipun saha *fungsi imajinatif* kangge ngandharaken pamanggih boten nyata.

Pancelathon-pancelathon wonten novel Lintang ingkang nyebal saking *maksim kecocokan* nggadhahi teges bilih *proses komunikasi* menika kirang *efektif* saha kirang santun, amargi *penutur* kaliyan *lawan* tuturipun boten manggihaken pasarujukan.

B. Implikasi

Asiling panaliten ngengingi *maksim* menika dipunangkah saged paring tambahan seserepan bab ngelmu basa dhateng para pamaos ingkang remen maos novel. Asiling panaliten menika ugi saged dados *referensi* kangge panaliten sanesipun ingkang ngrembag perkawis *pragmatik*, mliginipun ngengingi *maksim pragmatik*. Kajawi menika, asiling panaliten saged

dipundadosaken *referensi* kangge panaliti sanesipun ing pirembagan kanthi perkawis ingkang langkung wiyar. Panaliten menika ugi saged dipunginakaken ing pasinaon basa, amargi pasinaon bab *pragmatik* menika wigatos wonten ing basa Jawa.

C. Pamrayogi

Adhedhasar asiling panaliten saha dudutan ingkang sampun dipunadharaken ing nginggil, panaliti badhe suka pamrayogi. Pamrayoginipun inggih menika:

1. Awit saking asiling panaliten ingkang winates inggih menika anamung naliti setunggal *maksim* saking *prinsip kesopanan*, langkung prayogi wonten panaliten-panaliten sanesipun ingkang naliti perkawis *maksim* kanthi *subjek* sarta *objek* ingkang langkung *variatif*.
2. Kangge pamaos, langkung prayogi bilih *penutur* menapadene *lawan tutur* menika tansah nggatosaken kawontenanipun nalika pirembagan. *Penutur* saha *lawan tutur* kedah ngendika kanthi santun supados pirembaganipun sekeca.

KAPUSTAKAN

- Chaer, Abdul dan Leonie Agustina. 2004. *Sosiolinguistik (Perkenalan Awal)*. Jakarta: PT. Rineka Cipta
- Djajasudarma, Fatimah. 2012. *Wacana dan Pragmatik*. Bandung: PT Refika Aditama
- Kridalaksana, Harimurti. 1993. *Kamus Linguistik (edisi 3)*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama
- Leech, Geoffrey. 1993. *The Principles of Pragmatik* (Terjemahan M. D. D Oka). Jakarta: UI Press.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana (Teori, Metode & Aplikasi Prinsip-Prinsip Analisis Wacana)*. Yogyakarta: Tiara Wacana
- Nababan, P. W. J. 1987. *Ilmu Pragmatik (Teori dan Penerapannya)*. Jakarta: Direktorat Jendral Pendidikan Tinggi
- Nadar. 2009. *Pragmatik dan Penelitian Pragmatik*. Yogyakarta: Graha Ilmu
- Nurgiantoro, Burhan. 2000. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gajah Mada University Perss
- Pangastuti, Ardini. 1997. *Lintang*. Semarang: Yayasan Adhigama
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J.B Wolters Uitgevers Maatschappij Groningen
- Purwo, Bambang Kaswanti. 1990. *Pragmatik dan Pengajaran Bahasa*. Yogyakarta: Kanisius
- Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga
- Sarwono, Prihatin Adi. 2013. *Penerapan Prinsip Kesopanan Dalam Percakapan Kalangan Remaja Di Desa Kincang Kecamatan Rakit Kabupaten Banjarnegara*. Skripsi S1. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. FBS UNY

- Soeparno. 2002. *Dasar-Dasar Linguistik Umum*. Yogyakarta: PT. Tiara Wacana Yogya
- Sudaryanto. 1988. *Metode Linguistik Bagian Kedua; Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Tarigan, H.G. 1986. *Pengajaran Pragmatik*. Bandung: Angkasa
- Tamtomo, Hidratmoko Andri. 2008. *Pemanfaatan Prinsip Kerjasama dan Prinsip Kesopanan Dalam Pengajian Dengan Dai K.H. Ma'ruf Islamudddin*. Skripsi S1. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. FBS UNY
- Wijana, I Dewa Putu dan Muhammad Rohmadi. 2009. *Analisis Wacana Pragmatik*. Kajian Teori dan Analisis. Surakarta: Yuma Pusaka
- Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-Dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi Offset
- Yule, George. 2006. *Pragmatik* (Terjemahan Indah Fajar Wahyuni). Yogyakarta: Pustaka Pelajar
- Zuhriyah, Nurul 'Aini Zainatuz. 2013. *Prinsip Kesantunan Ing Naskah Kethoprak Udhare Janget Kintelon Anggitanipun Gondhol Sumargiyono*. Skripsi S1. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. FBS UNY

LAMPIRAN

LAMPIRAN 1

**TABEL PANGANGGENING SAHA PENYIMPANGAN MAKSIM KECOCOKAN
WONTEN NOVEL LINTANG ANGGITANIPUN ARDINI PANGASTUTI**

No	Konteks	Tuturan	Maksim		EMT				DIR			INT			REP	MET	IMJ
			MK	PMK	BG	SD	DK	BN	ND	PP	NY	BB	BY	BD			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
1	Nur Endah kaliyan Firman plesir wonten Kopeng. Amargi kedalon, kekalihipun nginep wonten losmen. Nur Endak sarujuk amargi dipunpeksa Firman, pacaripun	Firman : “Yang percayaa. Mung kowe wanita kang dak tresnani ing salumahe bumi iki.” Nur Endah : “ Eling Fir. Kita ora kena mlangkah luwih adoh. Durung wektune. Mbesuk aku wis resmi dadi duwekmumu, kabeh bakal dak pasrahake marang kowe. ” (1/L5/PMKdir)		√							√						
3	Wonten ing parkiran, Nur Endah kepanggih kaliyan Gilar lajeng tetepungan,	Gilar : “Aku ngerti, slirane dudu kelasku. Kita beda adoh kaya dene bumi lan langit. Sliramu mahasiswa, balik aku? Mung		√							√						

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	sawetawis guneman bab pribadhinipun	<p>pengangguran sing ora duwe masa depan. Satemene aku mindher. Nanging aku kepenginmemitran. Muga-muga sliramu ora kabotan.”</p> <p>Nur Endah : “Mas Gilar ora perlu mindher. Apa sing kudu dimindheri? Kabeh manungsa drajate padha. Ora ana sing luwih dhuwur utawa asor.” (3/L9/PMKdir)</p>															
4	Nur Endah kepanggih kaliyan Gilar wonten parkiran wekdal budhal kuliah. Nur Endah lajeng guneman sawetawis kaliyan Gilar	<p>Gilar : “Kasunyatane pancen ya kaya mangkono. Kanggone wong sing uripe tansah kecukupan, urip iki endah, manis. Sebab dheweke ora tau ngrasakake rekasa, ora tau ngrasakake kangelan kaya dene wong sing uripe kurang mampu. Conto paling cedhak ya aku iki.”</p>		√											√		

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		Nur Endah : “Anggepane Mas Gilar ora kabeh bener. Sebab ora sethithik wong sing uripe tansah kecukupan ing babagan materi, nanging ora bahagia. Rumangsa yen urip ki pait, getir. Ora beda karo perasaane Mas Gilar.” (4/L10/PMKrep)															
5	Nur Endah kepanggih kaliyan Gilar wonten parkirane wekdal budhal kuliah. Nur Endah lajeng guneman sawetawis kaliyan Gilar	Nur Endah : “nanging satemene pait lan ora kuwi gumantung kepriye anggen kita nyawang marang urip iki. Yen kita rumangsa urip ki kok rekasa, angel lan sapiturute, rasane pancen pait. Getir. Nanging urip iki ora mung dirasakake thok. Urip iya perlu dinikmati.” Gilar : “Kepriye carane nikmati yen kemampuan kita sarwa		√										√			

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		winates. Kanggo bisa mangan kanthi layak saben ndina wae wis pira-pira. Apa maneh kanggo tuku kesenengan. Nonton film, menyang diskotik... kuwi mung ngimpi.” (5/L10/PMKint)															
6	Sasampunipun ningali pameran buku wonten beteng Vredeburg, Nur Endah kaliyan Gilar tumuju wonten Alun-alun Ler	Nur Endah : “Yen sore ngene iki alun-alun kene rame banget ya?” Gilar : “ Saya peteng biasane uga malah saya rame. Ing sisih kana sok ana atraksi Dhebus utawa atraksi-atraksi liyane. ” (6/L19/MKrep)	√												√		
7	Gilar kaliyan Nur Endah mlampah-mlampah wonten Alun-alun Ler sinambi guneman. Nur Endah	Gilar : “Merga cedhak aku?” Nur Endah : “ Huu ora usah ndhagel. Aku lagi serius. ”(7/L21/PMKemt)		√			√										

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	ngandharaken bilih piyambakipun ngraosaken tentrem saged nyawang alam terbuka, srengenge, wit- sitan saha langit- langit																
8	Nur Endah kaliyan Gilar sami nyawang langit ing wayah sonten. Kakalihipun ngandharaken pamujinipun kangge Gusti ing kang maha Asih	Gilar : “Wiwit... ora let suwe sawise aku kenal sliramu. Jarene urip iki kudu dinikmati. Ya dak coba. Pranyata pancen endah. Ing kono aku bisa ngrasakake KeagunganE Tuhan, Kemaha murahanE, rahmate marang titahe tanpa winates. Mung si titah kaya dene aku ngene iki upamane, kadhang ora bisa mensyukuri.” Nur Endah : “He-em. Aku dhewe ya sok	√			√											

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		mangkono. Ora bisa tansah bersyukur. Kerep nggersula, ora tau trima karo peparinge Gusti. Kuwi pancen kelemahan kita pinangka manungsa sing sarwa winates.” (8/L21/MKemt)															
9	Nur Endah kaliyan Gilar nglajengaken pados jajanan. Amargi anggenipun mlampah-mlampah wonten Alun-alun Ler sampun sawetara	Gilar :”Saiki acarane kita menyang ngendi?” Nur Endah : “Mlaku-mlaku menyang Malioboro dhisik ora apa-apa. Utawa kita golek maem dhisik” Gilar : “ Terserah Lintang wae. Pokoke aku tansah sendika dhawuh. ” Nur Endah : “Yen ngono kita golek maem dhisik?” Gilar : “ Oke. ” (9/L21/MKdir)	√								√						

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
10	Gilar nyuwun pirsa kaliyan Nur Endah, kados pundi Nur Endah menika anggenipun maem. Amargi piyambakipun ngekos	Nur Endah : “Mas Gilar ora percaya yen aku bisa masak? Kapan-kapan mengko dak undang menyang kosku nunggoni aku masak.” Gilar : “ Nanging aku tetep ora percaya yen lintang bisa masak. ” (10/L22/PMKemt)		√				√									
11	wekdal nembe maem, Gilar nyuwun pirsa kaliyan Nur Endah bilih piyambakipun boten pitados Nur Endah saged masak	Nur Endah : “Ngenyek? Masak kuwi rak pekerjaan utama seorang wanita. Kamangka aku iki wanita lho, Mas. Yen Mas Gilar ora percaya berarti meremehkan aku.” Gilar : “ Ya wis, ya wis, aku percaya. Nanging kudu ana bukti.” (11/L22/MKemt)	√					√									

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
12	Gilar kaliyan Nur Endah maem wonten ing rumah makan Padang sandhingipun alun-alun	<p>Nur Endah : “Warunge pancen rame banget.”</p> <p>Gilar : “Merga murah meriah lan rasane uga lumayan.” (12/L23/MKemt)</p>	√		√												
13	Sasampunipun maem, Nur Endah kaliyan Gilar eyel-eyelan anggenipun badhe mbayar	<p>Gilar : “Kudune aku sing mbayar. Mosok cewek sing nraktir.”</p> <p>Nur Endah : “Ah padha wae. Rak aku sing ngajak.”</p> <p>Gilar : “Nanging...?!”</p> <p>Nur Endah : “Ssst dirungokne liyane. Ya, wis. Suk liya wektu gentian Mas Gilar sing mbayari.” (13/L23/PMKdir)</p>		√							√						

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
14	Sasampunipun maem, Nur Endah kaliyan Gilar eyel-eyelan anggenipun badhe mbayar	<p>Gilar : “Kudune aku sing mbayar. Mosok cewek sing nraktir.”</p> <p>Nur Endah : “Ah padha wae. Rak aku sing ngajak.”</p> <p>Gilar : “Nanging...?!”</p> <p>Nur Endah : “Ssst dirungokne liyane. Ya, wis. Suk liya wektu gentian Mas Gilar sing mbayari.” (14/L23/MKdir)</p>	√							√							
15	Gilar kepanggih Nur Endah sak bibaripun Nur Endah budhal saking kampus. Gilar badhe nraktir Nur Endah	<p>Gilar : “Ya kena. Ngendi? KFC utawa baksone Pak Tembong, apa menyang Arek-Arek wae?”</p> <p>Nur Endah : “Ah, aku mung guyon, kok.” (15/L25/PMKint)</p>		√								√					
16	Gilar kepanggih Nur Endah sak	Gilar : “Serius ora apa-apa. Aku lagi duwe rejeki.”		√						√							

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	bibaripun Nur Endah budhal saking kampus. Gilar badhe nraktir Nur Endah	Nur Endah : “Ya kapan-kapan wae. Ora saiki.” (16/L25/PMKdir)															
17	Gilar kepanggih Nur Endah sak bibaripun Nur Endah budhal saking kampus. Gilar badhe nraktir Nur Endah	Gilar : “Tenan Lintang, aku ora basa-basi.” Nur Endah : “Yen ngono es dhawet wae, ya. Soale ing ngomah aku mau wis kebacut masak. Yen aku maem ing jaba rak mubazir masakanku.” (17/L25/MKdir)	√								√						
18	sasampunipun mlampah-mlampah saking Alun-alun, Gilar mampir wonten kos-kosanipun Nur Endah. Gilar nyuwun pirsu kaliyan Nur Endah bab pranatan kos-	Gilar : “Kok sliramu sajake isih trauma karo kos mu sing lawas?” Nur Endah : “Trauma sih ora. Jarene, pengalaman kui mujudake guru sing wicaksana. Aku tau ngalami manggon ing kos sing aturane longgar,		√		√											

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	kosan	rasane ya ngana kae. Mosok saiki kudu dak baleni?" (18/L28/PMKemt)															
19	Gilar kaliyan Nur Endah crita-crita wonten ing teras kos-kosanipun Nur Endah bab pakaryan. Gilar ngandharaken bilih piyambakipun nembe miwiti usaha cilik-cilikan	Nur Endah : “Mas Gilar kudu sing optimis. Jenenge wong usaha resikone pancen mung ana loro. Berhasil utawa gagal. Nanging kita kudu tetep optimis. Sebab sikap kita, keyakinan kita marang sawening bab sok bisa numusi.” Gilar : “ Iya aku bakal optimis. ” (19/L29/MKint)	√										√				
20	Gilar kaliyan Nur Endah anggenipun crita-crita boten keraos ngantos sonten. Pramila Gilar badhe nunut sholat Magrib	Nur Endah : “Sori ya, Mas. Ing kene ora bisa nyedhiyakake papan kanggo sholan priya. Soale penghunine kabeh wanita, sih. Ibu kos dhewe ya wis ora kagungan garwa.”	√												√		

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	ananging Nur Endah ngandharaken bilih menika kos-kosan wanita. Satemah Gilar sholat wonten mesjid	Gilar : “Ora apa-apa, Lintang. Aku maklum, kok. Karo meneh sholat ing Mesjid luwih kepenak. Bisa jamaah. Wis, ya.” (20/L29/MKrep)															
21	Bu Margana ibunipun Gilar manggihi bilih lampu kamaripun Gilar taksih padhing. Bu Margana lajeng mlebet wonten ing kamaripun Gilar	Bu Margana : “Ya wis yen ora apa-apa. Enggal turu. Wis jam rolas kliwat, lho. Kesehatan dijaga. Soale jaremu suk emben kowe wiwit kerja. Yen ngambruk rak cotho.” Gilar : “Iya, Bu. Aku uga wis ngantuk, kok.” (21/L30/MKint)	√										√				
22	Gilar carios marang Nur Endah bilih usaha ngingu iwak ingkang nembe dipunrintis Gilar menika kenging limbah	Nur Endah : “Kabeh kedadeyan ana hikmahe, Mas. Sapa ngerti Tuhan kagungan rencana liya kanggo Mas Gilar. Sing sabar lan tawakal.”		√		√											

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		Gilar : “ Nanging rasane Tuhan ora adhil. Pilih kasih. Kawit biyen uripku kok tansah digawe sengsara terus. ” (22/L33/PMKemt)															
23	Gilar carios marang Nur Endah bilih usaha ngingu iwak ingkang nembe dipunrintis Gilar menika kenging limbah. Nur Endah nggadhahi niat ngeyem-yemi manahipun Gilar	Nur Endah : “Apa Mas Gilar ngukur urip iki mung saka segi materi?” Gilar : “ Ya ora mung materi thok. Nanging sing paling utama rak kuwi. Urip ing jaman saiki tanpa materi kaya apa rasane. Sliramu durung nate ngalami kepriye rasane urip kang sarwa kekurangan kuwi, Lintang.” (23/L33/PMKemt)		√			√										
24	Gilar kaliyan Nur Endah dolan wonten Ringin Kurung sabibaripun	Gilar : “Apa oleh aku ngundang ‘Lintang’ marang slirane? Maaf yen slirane kurang seneng. Nanging kanggoku sliramu kuwi tetep	√		√												

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	ningali pameran buku wonten Vredeburg. Gilar nggadhahi pepinginan lajeng dipunswunaken pirsu kaliyan Nur Endah	lintang.” Nur Endah : “ Aku durung kandha yen aku ora setuju. Nanging terus terang aku ya ora kabotan , mung wae aku kepengin ngerti alasane Mas Gilar ngundang aku ‘Lintang.’” (24/L18/MKemt)															
25	Gilar ngandharaken raos mangkelipun kaliyan Nur Endah babagan pakaryanipun ngingu iwak ingkang katerak limbah. Nur Endah tansah ngleremaken raosipun Gilar supados boten klentu anggenipun mbiji keadilanipun	Nur Endah : “Rahmat saka Tuhan iku rak ora mung awujud materi ta, Mas? Nanging bisa uga arupa liyane sing non materi.” Gilar : “ Nanging iki musibah, Lintang. Iwak ing keramba sing olehku ngopeni kanthi rekasa, kurang seminggu panen katerak limbah kimia sing ngandhut racun. Kamangka asile iwak iku kanggoku berarti banget.		√								√					

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	Gusti	Nanging kabeh muspra. Kerja kerasku tanpa guna. Apa sing kaya mengkene iki isih mbok arani rahmat?” (25/L34/PMKint)															
26	Gilar ngandharaken raos mangelipun kaliyan Nur Endah babagan pakaryanipun ngingu iwak ing kang katerak limbah. Nur Endah tansah ngleremaken raosipun Gilar supados boten klentu anggenipun mbiji kawicaksananipun Gusti	Nur Endah : “Mungkin Mas Gilar saiki during bisa ngrasakake yen kuwi sawijining rahmat. Nanging aku percaya, ing sawijining wektu mengko Mas Gilar bakal ngakoni yen musibah sing saiki panjenengan alami kuwi mujudake rahmat. Mas Gilar bakal getun erga wis kesusu ‘menghujat’ Tuhan, ora percaya marang Maha Asihe, Maha Welase lan Maha wicaksanane.” Gilar : “ Apa alasanmu kok kandha kaya mangkono?” (26/L34/PMKemt)		√				√									

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
27	Nur Endah ngandharaken pengalamanipun kaliyan Gilar bab wujudipun rahmat ingkang sampun diparingaken Gusti marang piyambakipun	<p>Gilar : “Lintang, yen ora kabotan terusna olehmu crita mau. Mungkin aku bisa blajar saka pengalamanmu.”</p> <p>Nur Endah : “Ora akeh bacute. Intine ya mung kuwi. Apa sing biyen dakanggep musibah, saiki daksadhari yen kuwi pinangka rahmat. Merga saupama ora ana kedadeyan kuwi, mbokmenawa aku ora kaya saiki iki. Aku matur nuwun marang Gusti Kang Akarya Jagad, sing wis kersa ngelingake aku liwat musibah iku, saengga aku bisa nyawang marang urip iki kanthi ‘kaca mata’ kang seje. Ora kaya sadurunge.” (27/L35/MKint)</p>	√											√			

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
28	Nur Endah nyariosaken masa lalunipun kaliyan Gilar ngengingi pengalamanipun ingkang sampun kadadosan sawatara wekdal	<p>Gilar : “Eh, sori. Aku dadi ngalamun.”</p> <p>Nur Endah : “Ora apa-apa Lintang. Wong urip pancen ora bisa dipisahake saka masa lalu. Sebab masa lalu uga mujudake perangan saka wirama panguripan.” (28/L36/MKint)</p>	√											√			
29	Gilar nyruput wedang jeruk dipunlajengaken pamit amargi sampun sawetara wekdal saha sampun sonten anggenipun dolan wonten kos-kosanipun Nur Endah	<p>Gilar : “Sapa ngerti tekaku mrene satemene mung dianggep ngganggu.”</p> <p>Nur Endah : “Yen Mas Gilar duwe perasaan kaya mangkono ya luwih becik ora usah teka.” (29/L37/PMKemt)</p>		√			√										

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
30	Gilar budhal tumuju Jakarta badhe pados padamelan. Wonten ing Jakarta Gilar madosi alamat tantenipun, saderengipun pikantuk padamelan	<p>Gilar : “Ya rada rekasa Tante nggoleki alamat kene. Soale aku ora wani takon-takon. Wedi yen malah diblasukake. Jarene Jakarta ora kaya Yogya. Wong-wong ing kene padha egois lan tegelan.”</p> <p>Tante Hermin : “Ya ora kabeh mangkono. Sing apik uga akeh.” (30/L42/PMKrep)</p>		√											√		
31	Sasampunipun kepanggih alamatipun Tante Hermin ing Jakarta, Gilar lajeng guneman kaliyan Om Ndaru garwanipun Tante Hermin	<p>Gilar : “Nalika kepanggih Om rak sampun sekawan taun kepengker. Mesthi kemawon kula mboten kados sakmenika. Wekdal semanten kula rak taksih SMA, Om”</p> <p>Tante Hermin : “Iya, ya. Aku lunga Yogya wis patang taun kepungkur. Priye kahanane Yogya</p>	√												√		

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		saiki?” (31/L43/MKrep)															
32	Tante Hermin kaliyan garwanipun guneman kaliyan Gilar ingkang nembe mawon dumugi ing dalemipun Tante Hermin	<p>Gilar : “Sengaja mreng, Tante. Yen Tante karo Om ora kabotan kanggo sauntara aku arep nunut manggon kene. Aku kepengin nyambut gawe ana Jakarta.”</p> <p>Om Ndaru : “(Om Ndaru langsung manthuk) Om seneng kowe manggon ing kene. Bisa ngancani tantemu. Soale Om ya kerep lunga. Layar. Iki mau kebeneran Om ana ngomah. Nanging sesuk ya wis budhal maneh.” (32 /L43/MKint)</p>	√											√			
33	Tante Hermin kaliyan garwanipun guneman kaliyan	Om Ndaru : “Tenan Gilar, om seneng yen kowe gelem manggon kene.”	√		√												

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	Gilar ingkang nembe mawon tekan ing dalemipun Tante Hermin	Gilar : “Inggih, Om.” (33/L44/MKemt)															
34	Om Ndaru ndhawuhi Gilar reresik kamar saderengipun dipunginakaken kangge kamaripun Gilar	Om Ndaru : “Mengko yen mbongkar gudhang ngenteni om ya, Gilar. Om saiki arep sarapan dhisik.” Gilar : “Inggih, Om.” (34/L44/MKdir)	√						√								
35	Sasampunipun guneman kaliyan Om Ndaru, Gilar mbongkar-mbongkar tasipun. Baturipun Tante Hermin ndhawuhi Gilar dhahar	Baturipun Tante Hermin: “Mas, dipunaturi dhateng ngajeng manawi sampun.” Gilar : “Inggih, maturnuwun.” (35/L45/MKdir)	√						√								

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
36	Tante Hermin ndhawuhi Gilar maem wonten warungipun. Tante Hermin mendhetaken maem kangge Gilar	<p>Tante Hermin : “Apa, gudheg ya Gilar?”</p> <p>Gilar : “Oseng-oseng wae Tante.” (36/L45/PMKdir)</p>		√						√							
37	Gilar nyuwun pirsu kaliyan Tante Hermin, siring pundi gudhang ingkang badhe dipunresiki.	<p>Tante Hermin : “Ora ngenteni ommu ta?”</p> <p>Gilar : “Ora, Tante. Thenguk-thenguk rasane ora kepenak. Nyang awak malah lara kabeh.” (37/L46/PMKint)</p>		√										√			
38	Gilar guneman kaliyan Mas Bondan ingkang sami-sami ngekos wonten kos-kosanipun Tante Hermin. Mas Bondan nawani	<p>Mas Bondan : “Dhik Gilar bisa bahasa Inggris? Oke. Yen Dhik Gilar bisa, ora masalah. Aku bisa nulungi. Wingi kancaku kandha yen perusahaanane butuh karyawan siji kanggo operator.”</p>		√										√			

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	padamelan kaliyan Gilar	Gilar : “Bahasa Inggris mung pas-pasan, Mas.” (38/L49/PMKint)															
39	Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin. Kekalihipun saweg gayeng ngandharaken bab rokok	Gilar : “Aku ya wis tau ajar. Nanging dhadhaku malah lara. Ya, wis. Aku banjur ora wani ndemok rokok maneh.” Bagas : “Payah!” (39/L50/PMKint)		√										√			
40	: Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung	Bagas : “He, kowe kuwi nglamun apa?” (sinambi ngebulaken kebul rokok) Gilar : “Munyak!” (40/L51/PMKemt)		√			√										

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	dhaharipun Tante Hermin. Bagus nyebulaken kebul rokok wonten pipinipun Gilar																
41	Gilar guneman kaliyan Bagus, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin	Bagas : “Gil, ing kene cewek akeh. Arep golek sing modhele priye wae ketekan. Ora usah mikiri sing ana Yogya. Gilar : “Ja meneh mikir cewek. Mikir gaweyan wae isih puyeng!” (41/L51/PMKint)		√									√				
42	Gilar guneman kaliyan Bagus, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin	Bagas : “Payah banget kowe ki Gilar. Kangen ya kangen. Nanging rak ora perlu didramatisir kaya iku.” Gilar : “Sapa sing sing kangen?!” (42/L51/PMKemt)		√			√										

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
43	Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin	<p>Bagas : “Sing goblok jane rak kowe dhewe ta, Gilar. Amrih ora nglangut ya kepriye carane. Ngumbah mata nyang mall apa nyang blok M utawa nonton-nonton cewek nyang Senin kono ya akeh. Salahmu dhewe kok betah-betahe ing ngomah. Duwe mata kudu dimanfaatke. Duwe sikil ya digunakake.”</p> <p>Gilar : “Yen saben ndina metu rak ya ora penak ta, Gas. Kejaba yen bengi. Yen awan ngene iki warunge Tante Hermin kerep rame. Sok-sok pembantune nganti kuwalahan. Aku rak ya ora kepenak yen ora rewang-rewan.” (43/L52/PMKdir)</p>		√						√							

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
44	Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin	<p>Bagas : “Sing goblok jane rak kowe dhewe ta, Gilar. Amrih ora nglangut ya kepriye carane. Ngumbah mata nyang mall apa nyang blok M utawa nonton-nonton cewek nyang Senin kono ya akeh. Salahmu dhewe kok betah-betahe ing ngomah. Duwe mata kudu dimanfaatke. Duwe sikil ya digunakake.”</p> <p>Gilar : “Yen saben ndina metu rak ya ora penak ta, Gas. Kejaba yen bengi. Yen awan ngene iki warunge Tante Hermin kerep rame. Sok-sok pembantune nganti kuwalahan. Aku rak ya ora kepenak yen ora rewang-rewan.” (44/L52/PMKdir)</p>		√							√						

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
45	Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin	<p>Bagas : “Kowe ki ora usah nganggo rasa banget-banget. Blajar mburok ngono, lho. Yen apa-apa mbok ukur nganggo rasa, payah. Iki Jakarta, Bung! Blajar egois sithik. Rada rai tembok sithik. Yen ora ngono kowe bisa sutris dhewe. Soale panguripan ing kene iki keras. Aja mbok padhakake karo ing kampong. Eh, Gilar. Sanggarku arep bukak pendaftaran kanggo calon anggota baru. Kowe melu nggabung wae. Mengko kita bisa latihan bareng.”</p> <p>Gilar : “Aku ora duwe bakat main drama.” (45/L52/PMKint)</p>		√										√			
46	Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal	Bagas : “Pikiren sing tenan, Gilar. Kanggo apa kowe keraya-roya teka	√					√									

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin. Bagas paring tawaran kaliyan Gilar supados purun mlebet wonten sanggaripun	menyang Jakarta yen mung trima arep nambahi jumlahe kere ing kene.” Gilar : “Ya, aku dak nonton-nonton dhisik. Aja langsung didaftarke. Yen aku ketarik, mengko dak nggabung.” (46/L53/MKemt)															
47	Gilar guneman kaliyan Bagas, salah setunggal priyantun ingkang asring jajan wonten ing warung dhaharipun Tante Hermin. Bagas paring tawaran kaliyan Gilar supados purun mlebet wonten sanggaripun	Bagas : “Ya ngono, Bung! Wis ta percayaa marang aku. Kowe kuwi satemene duwe modhal kanggo ngetop. Tampangmu cukup kemedol. Beda karo aku.” Gilar : “Wis, ra sah ngrayu. Kok criwis kaya cewek.” (47/L53/PMKemt)		√			√										

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
48	Gilar kepanggih kaliyan Pak Sastra wekdal mlampah-mlampah wonten Tugu Monas Jakarta, lajeng pitepangan	<p>Gilar : “Kula Gilar. Gilar Bagaskara.”</p> <p>Pak Sastra : “Jenengmu apik. Mesthi lairmu ing wayah rina.”</p> <p>Gilar : “Kasinggihan. Ngendikanipun Ibu pancen kados makaten. Milanipun lajeng dipunparingi tetenger Bagaskara.” (48/L59/MKmet)</p>	√													√	
49	Gilar kepanggih kaliyan Pak Sastra wekdal mlampah-mlampah wonten Tugu Monas Jakarta, lajeng pitepangan	<p>Pak Sastra : “Wis sepuluh taun. Kawit kutha iki isih durung kaya saiki. Isih sepi. Eh, Bapak mau wis rada sauntara lungguh ing kene. Dakgatekake Nak Gilar kok kaya wong bingung. Apa sing mbokpikirake, Nak?”.</p> <p>Gilar : “Inggih, leres. Kula pancen saweg</p>	√					√									

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		<p>bingung. Bapak rak sampun dangu manggen wonten Jakarta. Lan mbokbilih Bapak menika ugi kalebet tiyang ingkang berhasil. Mugi Bapak kersa paring ngendika dhumateng kula, kados pundi caranipun amrih kula saged berhasil. Berhasil ngadhepi tantangan ingkang awrat, kanthi kemampuan winates ingkang kula gadhahi pinangka sangu. Ah, saestu kula bingung, Pak. Kedah kados pundi kula menika. Saumpaminipun Bapak tiyang urban kados kula, Bapak temtu saget mahami perasaan kawula.” (49/L59/MKemt)</p>															
50	Gilar kepanggih kaliyan Pak Sastra wekdal mlampah-mlampah wonten Tugu Monas	<p>Pak Sastra : “Paringan saka Hyang Widhi iku gunakna kanthi sakapik-apike. Nak Gilar kudu pinter-pinter ngulir budi,</p>	√							√							

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	Jakarta, lajeng pitepangan. Pak Sastra nyukani wejangan kaliyan Gilar	<p><i>mensikapi</i> saben kahanan utawa kedadayan sing kita adhepi. Nak Gilar paham, ta?”</p> <p>Gilar : “Inggih.” <i>(Gilar manthuk)</i> (50/L61/MKdir)</p>															
51	Pak Sastra nyariosaken bab bisnis obat kagungipun kaliyan Gilar	<p>Pak Sastra : “Mesthi kowe gumun, obat-obatan utawa jamu sing beredar ing pasaran akeh lan regane uga bersaing. Nanging geneya jamuku kok tetep payu? Tetep laris? Kuwi jan-jane mung gumantung marang teknik penjulannya. Priye carane nawakake, priye carane ngedol. Mesthi wae kabeh mau mbutuhake ketlatenan lan keuletan. Urip pancen mbutuhake perjuangan. Berjuang amrih urip kita luwih apik, selaras karo kang dikersakake</p>	√		√												

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		<p>dening Kang Maha Kuasa. Nanging ya kuwi, dadi wong apik ing satengah-tengahe keramean kutha kaya Jakarta iki jelas dudu bab sing gampang. Kuwi uga mbutuhake perjuangan tersendiri. Ah, Bapak wis kakehan anggone ngomong.”</p> <p>Gilar : “Mboten menapa-napa, Pak. Kula seneng mirengaken.” (51/L64/MKemt)</p>															
52	<p>Pak Sastra nyariosaken bab bisnis obat kagunganipun, lajeng Gilar dipundhawuhi Pak Sastra tumut wonten ing bisnisipun. Gilar sarujuk</p>	<p>Gilar : “Matur nuwun sanget, Pak.”</p> <p>Pak Sastra : “Aja matur nuwun marang aku. Maturnuwuna marang Sing Ing Ndhuwur kana. Wis wajibé yen wong urip iku tulung-tinulung.” (52/L64/PMKdir)</p>		√					√								

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
53	Pak Karman bosipun Gilar nyuwun supados Gilar nyamektaaken surat-surat saderengipun tindak luar kota	Gilar : “Sampun. Kula namung nyuwun pangestu dhumateng Bapak.” Pak Karman : “ Yoh, dakpangestuni. Selamat berjuang semoga sukses. ” (53/L66/MKmet)	√													√	
54	Gilar kepanggih kaliyan Bagas sabudhalipun saking nyambut damel	Bagas : “Pindhah gaweyan wae, Gilar. Wong potongan kaya kuwe kuwi dadi bintang film wae payu kok gelem-geleme nyambut gawe sing rekasa. Mlebu sanggar meneh wae Gilar. Mas bambang oleh job kanggo nggarap sinetron seri. Embuh pirang episode. Nanging sing jelas mbutuhake pemain akeh.” Gilar : “ Wis, aku ora tau ngimpi dadi bintang film utawa bintang sinetron. Olehku melu		√										√			

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		latihan mbiyen kae mung kanggo selingan. Tinimbang ing ngomah nglangut.”(54/L72/PMKint)															
55	Gilar mendhet cuti anggenipun nyambut damel. Tante Hermin lajeng nyuwun pirsu kaliyan Gilar kenging menapa kok boten mlebet nyambut damel	<p>Tante Hermin: “Lho, ora mlebu Gilar? Gilar : “Ora, Tante. Aku kepengin ngaso. Kesel. Huah...?!”</p> <p>Tante Hermin: “Lha, iya. Wong kerja kok ora tau leren. Kaya jaran ora duwe udel. Karo maneh sing mbok golekake ya sapa, wong durung keluarga. Awak ki ya dieman.” (55/L74/MKint)</p>	√									√					
56	Tante Hermin ndhawuhi Gilar sarapan	<p>Tante Hermin: “... Eh, kowe yen sarapan njupuk dhewe menyang warung.”</p> <p>Gilar : “Beres, Tante.”(56/L74/MKdir)</p>	√						√								

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
57	Gilar sowan wonten redaksi lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi puisi saderengipun dipunterbitaken ing majalah. Mas Jaka lajeng nyukanii pirsu bilih wonten lowongan damelan	<p>Mas Jaka : “Lho, kerja ing kene sing penting minat lan semangat. Liya-liyane nomer loro. Eh, puisi-puisine Mas Gilar bagus-bagus nanging kok cengeng. Jane sliramu duwe bakat kanggo dadi penulis.”</p> <p>Gilar : “Ah, ra sah ngalem, Mas. Mengko mundhak sirahku gedhe.” (57/L76/PMKimj)</p>		√													√
58	Gilar sowan wonten redaksi lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi puisi saderengipun dipunterbitaken ing majalah. Mas Jaka lajeng nawani damelan kangge Gilar	<p>Mas Jaka : “Yen Dhik Gilar gelem, redhaksi isih ana lowongan. Mbak Minuk, maune redhaktur fiksi arep ngetutake bojone menyang amerika.”</p> <p>Gilar : “Nanging aku ora bisa apa-apa, Mas. Bisaku mung nulis puisi. Aku durung duwe pengalaman babar pisan kerja ing</p>		√										√			

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		penerbitan kaya iki.” (58/L76/PMKint)															
59	Gilar sowan wonten <i>redaksi</i> lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi puisi saderengipun dipunterbitaken ing majalah. Mas Jaka lajeng nawani setunggal padamelan kangge Gilar saha supados Gilar enggal nglebetaken lamaranipun.	Gilar : “Paling ora ya wulan ngarep, Mas. Aku rak kudu pamit lan ngrampung-ngrampungake tugasku dhisik.” Mas Jaka : “ Ya, dak tunggu. Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik. Yen kliwat saka kuwi kesempatan iki dakwenehake liyane.” (59/L77/MKdir)	√						√								
60	Gilar sowan wonten redaksi lajeng kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung. Priyantun ingkang nyeleksi	Mas Jaka : “Ya, dak tunggu. Nanging aja kliwat pertengahan bulan lho, Dhik. Yen kliwat saka kuwi kesempatan iki dakwenehake liyane.”	√								√						

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	puisi saderengipun dipunterbitaken ing majalah. Mas Jaka lajeng nawani damelan kangge Gilar. Gilar sarujuk lajeng dipunngempalaken lamaran	Gilar : “Oke, Mas. Awal bulan aku <i>mesthi</i> wis mlebu”. (60/L77/PMKdir)															
61	Gilar kepanggih kaliyan Pak Karman badhe medal saking padamelanipun lajeng pamit.	Pak Karman : “O, yen alasanmu perkara kuwi, aku ya wis ora bisa nggondheli maneh. Aku seneng kowe gelem terus terang. Nanging kowe ora bisa langsung metu ngono wae. Urusan-urusanmu kudu mbok pasrahake marang gantimu dhisik.” Gilar : “Inggih, Pak. Kula mangertos. Kula maturnuwun dhumateng pengertianipun Bapak.” (61/L78/MKint)	√									√					

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
62	Gilar guneman kaliyan mas Jaka Pelung kaliyan kanca-kanca kantoripun ing kantor redaksi	<p>Mas Jaka : “Aku mung guyonan kok, ditampa serius. Eh, sapa sih cewek sing kerep mbok nggo tokoh critamu kuwi? Puisi-puisimu isine ya padha wae senajan diblebet nganggo tembung-tembung endah nanging tetep ora bisa ndhelikake yen kowe kasmaran marang dheweke.”</p> <p>Erni : “Iya. Yen aku maca tulisan-tulisanmu, aku sok-sok mbayangake, mendahneya mulyane yen sing dadi pacarmu kuwi aku. Gilar romantis banget, sih.” (62/L81/MKimj)</p>	√														√
63	Gilar guneman kaliyan mas Jaka Pelung kaliyan kanca-kanca kantoripun ing	Mas Jaka : “Aku mung guyonan kok, ditampa serius. Eh, sapa sih cewek sing kerep mbok nggo tokoh critamu kuwi? Puisi-puisimu	√			√											

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
	kantor redaksi (Erni kaliyan Anita)	<p>isine ya padha wae senjata diblebet nganggo tembung-tembung endah nanging tetep ora bisa ndhelikake yen kowe kasmaran marang dheweke.”</p> <p>Erni : “Iya. Yen aku maca tulisan-tulisanmu, aku sok-sok mbayangake, mendahneya mulyane yen sing dadi pacarmu kuwi aku. Gilar romantis banget, sih.”</p> <p>Anita : “Iya, Gilar. Aku uga penasaran, lho. Wis suwe olehku naksir berat marang kowe. Ora rumangsa. Malah cewek liya sing dipuja-puja (63/L81/MKemt)</p>															
64	Gilar dipunsuwun kaliyan mas Jaka supados nyeleksi puisi	<p>Gilar : “Dikapakake iki, Mas?</p> <p>Mas Jaka : “Diseleksi. Kowe wis dakanggep</p>	√						√								

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		<p>mampu. Sedhela maneh rubric cerkak kowe sing nyekel. Yen cerbung tetep aku ora apa-apa. Eh, dakkira Dhik Gilar uga wis wektune nggarap novel utawa cerbung. Merga cerkakmu wis cukup mateng. Dadi Dhik Gilar ora bakal kangelan yen gawe crita sing luwi dawa. Dicoba, ya?</p> <p>Gilar : “Iya, Mas.” (64/L81/MKdir)</p>															
65	Penggemaripun Gilar sami dhateng wonten ing redhaksi saperlu kepanggih Gilar	<p><i>Gilar</i> : “Maturnuwun. Iki mau saka ngendi?”</p> <p><i>Nita</i> : “Sengaja mrene. Omahku adoh lho mas. Bekasi sisih wetan. Keraya- raya dolan menyang redhaksi kene merga kepengin ketemu Mas Gilar. Eh, Mas Gilar wis duwe pacar durung, sih?”</p>		√													√

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		<p><i>Kancanipun Nita</i>: “Yen durung Nita kepengin nglamar.”</p> <p><i>Nita</i> : “Ora dhing, Mas. Aku ora arep nglamar mung kepengin ngunggah-unggah. (65/L83/PMKimj)</p>															

Katrangan:

MK : PANGANGGENING MAK. KECOCOKAN
 PMK : PENYIMPANGAN MAK. KECOCOKAN
 EMT : EMOTIF
 DIR : DIREKTIF
 INT : INTERPERSONAL
 REP : REPRESENTASIONAL
 MET : METALINGUAL
 IMJ : IMAJINATIF

BG : BINGAH
 SD : SEDHIH
 DK : DUKA
 BN : BINGUNG
 ND : NDHAWUHI MITRA TUTUR
 PP : PARING PAMRAYOGI MITRA TUTUR
 NY : NGYAKINAKEN MITRA TUTUR
 BB : BASA-BASI
 PY : PERKAWIS PAKARYAN
 PD : PERKAWIS PRIBADHI

LAMPIRAN 2

SINOPSIS NOVEL LINTANG

Novel ingkang irah-irahanipun Lintang menika anggitanipun Ardini Pangastuti. Sastrawati ingkang miyos wonten ing Tulungagung, 16 November 1960. Novel Lintang menika kalebet novel Jawa, novel ingkang basanipun ngginakaken basa Jawa. Kajawi Lintang, karya sanesipun ingkang sampun dipunasilaken inggih menika ingkang

irah-irahanipun Aku Pasrah, Pralambang, Nalika Prau Gonjing, Srengenge Durung Angslup saha Rembulan Wungu.

Novel Lintang menika kalebet novel *romantis* awit saking basanipun ingkang grapyak saha nyariosaken bab katresnan. Basanipun ngoko saha krama lugu ananging gampil dipunmangertosi. Novel menika ngandharaken saha ngudarasa tumrap sawijining wanita. Ardini Pangastuti nggadhahi pemikiran ngengingi kaum wanita ingkang asring kirang nggadhahi lelimbangan nemtokaken karir gesangipun. Pramila ing jaman samenika wanita menapa dene pria sampun sami drajatipun anggenipun nglampahi karir.

Nur Endah *mahasiswa Jurusan Ekonomi* wonten ing setunggal *Perguruan Tinggi Negeri* paling kondhang ing Yogyakarta menika dereng nate mbikak lawang atinipun kangge priya. Piyambakipun nggadhahi setunggal prastawa pait wonten ing wekdal kapengker. Inggih menika rikala taksih SMA. Firman pacaripun rikala SMA rumiyin sampun nilaraken prastawa ingkang boten sae salebeting manahipun Nur Endah. Nur Endah kaliyan Firman plesir wonten ing Kopeng lajeng nginep wonten ing *penginapan* amargi kedalon anggenipun mlampah-mlampah. Ananging Firman boten saged dipunpitados dados priya ingkang saged njagi pacaripun amargi badhe tumindak *seronok* kaliyan Nur Endah. Ndalun menika boten sios kelampahan niatipun Firman ananging prastawa menika sampun nilaraken kuciwa manahipun Nur Endah. Satemah Firman nilar Nur Endah boten dados pacaripun malih.

Sadangunipun pisah kaliyan Firman antawisipun 3 taun, Nur Endah wiwit kesengsem tumrap priya. Nur Endah kesengsem kaliyan priya ingkang asring thethek wonten ing taman parkir kampusipun. Saben dinten kepanggih priya menika nalika badhe mlebet kampus utawi budhal saking kampus. Amargi sampun kulina kepanggih, kekaliipun lajeng tetepungan. Nur Endah kesengsem kaliyan priya bagus ingkang namanipun Gilar menika. Wiwitanipun nama Lintang inggih saking Gilar paring nama kangge Nur Endah. Lintang tegesipun nur utawi cahya ingkang endah. Nur Endah ugi nggadhahi paninggalan ingkang endah. Satemah dipunsukani nama Lintang. Kangge Gilar, Nur Endah menika boten anamung ayu rupa ananging langkung saking menika. Lintang ingkang kawontenanipun tebih ing angkasa anamung saged dipunsawang boten saged dipungayuh amargi status

sosialipun ingkang beda. Nur Endah menika kalebet priyantun saking kulawarga sugih ingkang saged kuliah ananging Gilar menika saking kulawarga ingkang sederhana lulusan SMA.

Sinaosa manahipun Gilar seseg ananging nggadhahi pangajeng-ajeng saged rumaket kaliyan Nur Endah. Kekalihipun asring kepanggih kaliyan dolan sesarengan wonten ing kutha nalika budhal kuliah. Gilar menika taksih nganggur satemah gampil anggenipun medal mlampah-mlampah wekdal menapa kemawon. Sadangunipun tepung kaliyan Nur Endah, Gilar minder amargi dereng gadhah pakaryan. Piyambakipun miwiti usaha ngingu ulam wonten ing lepen sandhing griyanipun. Kajawi menika Gilar nglamar-nglamar padamelan lajeng dipuntampi kanthi gaji ingkang sekedhik. Gilar boten krasan lajeng nglajengaken anggenipun nggulawenthah ulam. Amargi katerak limbah pabrik, ulamipun sami mati pramila sampun wekdalipun dipunpanen. Gilar nyariosaken raos kuciwa saha dukanipun kaliyan Nur Endah.

Gilar menika cupet anggenipun nglampahi pacobaning Gusti, ananging Nur Endah ingkang nglempengaken panalaranipun Gilar. Supados boten grusah-grusuh menapa malih ngantos duka maring takdiripun ingkang dipunparingaken saking Gusti. Kekalihipun asring beda pamanggih anggenipun mbiji setunggal perkawis satemah asring gedudon. Saking stresipun nglampahi pagesangan ing Yogyakarta, Gilar lajeng pados padamelan dumugi Jakarta. Gilar sengaja boten pamit kaliyan Nur Endah, amargi Gilar kepengin mbuktekaken kaliyan Nur Endah bilih piyambakipun saged pikantuk padamelan ingkang langkung sae kangge nggayuh Nur Endah minangka pangimpenipun. Wonten ing Jakarta, Gilar nyipeng wonten

dalemipun sedherekipun inggih menika Tante Hermin. Tante Hermin boten kagungan putra satemah kawontenanipun Gilar wonten dalemipun Tante Hermin sampun kados putranipun kiyambak.

Sadangunipun 6 sasi wonten Jakarta, Gilar dereng pikantuk padamelan. Gilar tepang kaliyan Bagus, Mas Bondan lan sanesipun ingkang nyukani wawasan padamelan. Bagus ugi nawani Gilar supados mlebet sanggar kagunganipun Mas Bambang. Ananging Gilar boten remen. Nalika Gilar bunek, piyambakipun mlampah-mlampah tumuju Monas. Wonten ing Monas kepanggih kaliyan Pak Sastra. Gilar lajeng ngudarasa kaliyan Pak Sastra menapa ingkang dipunraosaken. Gilar dipunsuwun Pak Sastra supados mampir wonten griyanipun. Saduginipun wonten dalemipun Pak Sastra, Gilar kaged awit saking dalemipun ingkang sae sanget. Pak Sastra menika pengusaha jamu ingkang sukses. Gilar lajeng dipunsuwun mlebet wonten perusahaanipun Pak Sastra.

Gilar kalebet priyantun ingkang *loyal* kaliyan padamelan ingkang sampun dipunlampahi menika. Satemah Gilar sibuk boten nggadhahi wekdal kangge ngaso. Wonten ing selanipun wekdal, Gilar asring nyerat puisi-puisi lajeng dipunkirim ing *redaksi*. Boten nyana bilih karyanipun dipunpacak ing majalah. Gilar lajeng asring nglajengaken nyerat karya-karyanipun. Pramila tansaya kathah karyanipun ingkang dipunpacak ing majalah. Gilar mlampah tumuju *redaksi* mendhet honoripun. Wonten ing *redaksi* kepanggih kaliyan Mas Jaka Pelung lajeng dipuntawani setunggal padamelan. Gilar kepencut lajeng nampi tawaranipun Mas Jaka Pelung dados *redaktur fiksi*. Satemah Gilar medal saking perusahaan jamu kagunganipun Pak Sastra.

Saking sedaya ingkang sampun dipunpikantuk Gilar wonten ing Jakarta, Gilar lajeng kemutan kaliyan menapa ingkang sampun dipunandharaken Nur Endah nalika rumiyin ngengingi rahmat saking Gusti. Gilar ngraosaken klentu, pramila sedaya ingkang dipunandharaken Nur Endah menika leres. Bilih rahmat saking Gusti menika boten anamung materi, ananging ugi non materi. Donya menika boten anamung gadhahipun priyantun ingkang pendhidhikanipun inggil ananging sinten kemawon. Samenika Gilar sampun sukses dados pengarang. Kondhang saha sinten kemawon tepang kaliyan piyambakipun.

Sadangunipun nyambutdamel ing Jakarta, Gilar boten nate paring kabar kaliyan Nur Endah. Ananging rikala Gilar dipunkirim tumuju Yogyakarta wonten ing acara organisasi remaja, Gilar kepanggih kaliyan Nur Endah. Kekalihipun boten saged guneman sesarengan amargi ramenipun *penggemar* Gilar ingkang saweg nggondeli Gilar. Nur Endah anamung saged ningali Gilar ingkang sampun sukses saking kadohan.